

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks, (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respective geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachtwijz aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Directeur, den 1sten luitenant VAN RIJNEVELD, van de rijdende batterij no. 13 bij het leger te velde, met het opschrift: voor den Militairen Spectator.

SCHETS

DER VOORNAAMSTE KRIJGS-GEBEURTENISSEN IN
POLEN, IN DEN JARE 1831,

DOOR

J. C. VAN RIJNEVELD.

ARTIKEL 14.

OVERGANG VAN DEN WEICHEL DOOR HET RUSSISCHE HOOFD-LEGER EN DOOR HET KORPS VAN DEN GENERAAL RUDIGER. STRATEGISCHE BEWEGINGEN DER BEIDE LEGERS EN DAAROPGEVOLGDE GEBEURTENISSEN BINNEN WARSCHAU.

Reeds sedert het begin van de maand Junij, was een Russisch intendant-generaal met onderscheidene ingenieur- en pontonnier-officieren bezig geweest, om in de omstreken van Osiek, bij Thorn, de noodige materialen voor het slaan eener groote brug bijeen te brengen. Tegen den 10den Julij was alles tot den voorgenomen overgang in gereedheid, en tegen den 12den Julij zetteden zich 70 Weichsel-kanen, met het noodige hout voor het slaan der brug en met eenen grooten voorraad van levensmiddelen, in beweging naar Osiek. Bijna gelijktijdig kwam de voorhoede van het Russische leger aldaar aan.

De Weichsel heeft op dat punt eene aanzienlijke breedte, doch is in het midden door twee boomrijke en bewoonde eilanden doorsneden. Deze terrein-gelegenheid was den bruggen-bouw zeer voordeelig. Den 13den Julij werd eene infanterie-brigade, van het korps van *Pahlen I*, met eenige stukken geschut, met losse schuiten naar het eerste eiland overgevoerd, alwaar zij eenige verschansingen tegen den linker-oever opwierpen. Daar zich nu geene Polen aan dien kant lieten zien, zoo bragt men 2 regimenten Kozakken op dien oever, om het terrein te onderzoeken. Weldra overtuigden zij zich, dat er door de Polen geene toebereidselen waren getroffen, om het Russische hoofd-leger den overgang te betwisten.

Middelerwijl werd er met kracht en voortvarendheid aan het slaan der bruggen gearbeid; hetgeen door duizenden toeschouwers, van wijd en zijd van de Pruisische grenzen toegesnel, werd aangezien. Gelijktijdig werd er gearbeid aan den bouw van twee bruggenhoofden, zoo wel op den regter- als linker-oever, en aan eenige veld-werken, die den overgang moesten dekken. In den nacht van den 16den op den 17den Julij waren de bruggen in gereedheid. De regter-oever werd met het eerste eiland door eene schipbrug (op Weichsel-kanen), ter lengte van 700 ellen, vereenigd. Van dit eerste tot het tweede eiland lagen twee bruggen, de eene met pontons de andere met Weichsel-kanen te zamen gesteld. Deze bruggen hadden elk eene lengte van 170 ellen. Het tweede eiland, eindelijk, was met den linker Weichsel-oever, door middel van 2 ponton-bruggen, ter lengte van 218 ellen, vereenigd. De geheele breedte van den stroom bij dat punt bedroeg 2000 ellen.

De overgang begon op den 17den Julij, des morgens ten 5 uren. De Russische korpsen, welke gedurende die dagen, in hoog gespannen verwachting, het ten einde spoeden der werkzaamheden hadden aangezien, waren thans zeer verwonderd geen enkel geweer-schot te hooren. Die lang gewenschte, die lang gevreesde en sedert lang in bange verwachting te gemoet geziene overgang had nu plaats, even alsof het eene parade- of exercitie-manoeuve ware. De duizenden toeschouwers, de winkels, tenten en hutten, die men op de Pruisische grenzen had opgeslagen; de menigvuldige waren, levensmiddelen en verfrissingen, die door de bewoners van het nabij gelegene Thorn ter koop werden aangeboden; droegen niet weinig bij om dit grootsche schouwspel het voorkomen van een lust-kamp te geven. Alleen het slechte regenachtige weder nam veel weg van het fraaije van dit militair tafereel.

Het korps van *Pahlen I* ging het eerst over den Weichsel, en stelde zich in de vlakke bij het dorp Slonsk, in de nabijheid van den stroom, op. De voorhoede van dat korps werd tot in de nabij gelegene stad Razionzek vooruit geschoven. Deze plaats ligt op eenen tamelijk hoogen bergketen, die den vlakken rivier-oever beheerscht. Van

daar had men een vrij uitzigt over de omstreken van den linker Weichsel-oever, terwijl het terrein aldaar zich even goed voor het defensive als offensive voordoet. Gedurende den overgang van het Pahlensche korps en het daarop volgende voerwezen, die 36 uren aanhield, stond het overige gedeelte van het Russische leger, in diepe kolommen, strijdvaardig op den rechter-oever. De achterhoede, onder de bevelen van graaf *Witt*, was echter gedeploijeerd aan gene zijde van Lipno, in afwachting of de Polen iets zouden ondernemen. In den vroegen morgen van den 19den zette zich het hoofd-leger, behalve de achterhoede, die bij Lipno in stelling bleef, in beweging naar de brug, en onmiddellijk begon de overgang. De reserve-artillerie was aan het hoofd, daarna volgde de troepen-afdeeling van den generaal *Murawiew*, daarop de kavallerie der garde, de infanterie der garde, eene brigade van de 3de divisie kurassiers en eindelijk de kern van het leger, namelijk het korps grenadiers van vorst *Sachowski*. Het korps van *Pahlen* was gelijktijdig langs den weg van Bresc-Kuiawski tot Lowiczek voorwaarts gerukt, terwijl de graaf *Witt* tegen den avond van dienzelfden dag de stelling van Lipno verliet, en eene andere, in de nabijheid der brug, aan den ingang van het aldaar gelegen bosch, innam. De laatstgenoemde generaal had bevel ontvangen om den 21sten over den stroom te gaan, met achterlating van het regiment mariniers, 't welk het bruggenhoofd moest bezet houden tot dat de Kozakken-regimenten, welke de achterste posten vormden, over de brug waren. Zoodra dit geschied was, zouden de mariniers zich, gedurende den geheelen dag van den 21sten, in het bruggenhoofd staande houden; doch alsdan des nachts, door eene snelle achterwaartsche beweging, over de brug terugtrekken. Verder luidde de order, dat, indien deze beweging — zoo als te verwachten was — door de Polen gehinderd werd, men, na den overgang der Kozakken, de eerste brug zoude opnemen en de mariniers met de kanen naar het eerste eiland zouden overvaren. De veldmaarschalk ontving echter, in den nacht van den 20sten, van den graaf *Witt* het berigt, dat de voorposten van het Poolsche leger, op den 19den, plotseling waren teruggetrokken en op Modlin marcheerden. Dien ten gevolge trok de achterhoede eerst den 22sten over de bruggen, en volgde het hoofd-leger op den linker-oever.

De zoo lang te gemoet geziene overgang werd alzoo, zonder stoornis, in de beste order bewerkstelligd. De veldmaarschalk had, na den overgang, zijn hoofd-kwartier te Racionzeck gevestigd.

Het hoofd-leger had gedurende eenige dagen in de omstreken van Nieszawa verwijld, om zich van den noodigen voorraad van levensmiddelen en fourage te voorzien, en om aan de troepen van den generaal *Gerstenzweig* tijd

te geven om insgelijks den Weichsel-overgang te bewerkstelligen.

Deze generaal was werkelijk in aantocht naar Osiek, toen hij op den weg van Racionz door de troepen van de Poolsche generaals *Milberg* en *Turno* met overmagt werd aangevallen. Het Grodnosche huzaren-regiment, onder aanvoering van deszelfs dapperen chef, de generaal *von Strandmann*, de voorhoede van het Gerstenzweigsche korps uitmakende, had, bij den aanvang, geheel alleen den aanval van 12 eskadrons Poolsche kavallerie en het vuur van 2 batterijen rijdende artillerie door te staan. Door geschikte manoeuvres en door eene heldhaftige offensive houding, gelukte het aan deze braven om de Polen tot zoolang in bedwang te houden, tot dat de ligte kavallerie der keizerlijke garde, onder den generaal *Alfejew*, in draf kwam opzetten, om hen uit het naauw te halen. Zoodra de overige troepen van *Gerstenzweig* in het gezigt waren en toebereidselen maakten om stelling te nemen, deed de gezamenlijke kavallerie van dat korps eenen stouten aanval op de Polen, waarbij zij eenige honderd gevangenen, waaronder twee staf-officieren, maakten en de Polen deden terugdeinzen. *Milberg* die intusschen met zijne infanterie-divisie op de plaats van het gevecht was aangekomen, ondernam het niet, om *Gerstenzweig* verder in zijnen marsch naar Osiek te verontrusten. Eenige dagen later vereenigden deze troepen zich met het Russische hoofd-leger.

Op den 27sten Julij begon dat leger op den linker Weichsel-oever deszelfs voorwaartsche beweging, over het vroeger zoo bloeiende Bresc-Kuiawki, het uitgestrekte vlek Kowal en het schilderachtig gelegene Gostyn, naar de oude Joden-stad Gombin. Na vier groote marschen, onder eenen aanhoudenden stortregen afgelegd, hield het leger in die omstreken eenen rustdag. Men had gedurende die marschen nergens eenigen tegenstand gevonden, en overal waar men aankwam vond men een vriendelijk onthaal, 't welk met eene strenge krijgstuicht beantwoord werd. Het vredelievend manifest, dat de veldmaarschalk na den Weichsel-overgang had laten uitvaardigen, had de gemoederen zeer ten voordeele der Russen gestemd. Men zag nu ook, dat de uitgeschrevene volks-wapening weinig zoude uitwerken, daar ieder dezen maatregel afkeurde, en thans ongedwongen zijne vreugde aan den dag legde, dat men, voor 't minst, tegen dwang-maatregelen beveiligd was. In deze omstreken werd dan ook de vroegere overtuiging nog meer bevestigd, dat de oorlog in Polen geenszins zoo nationaal was als de demagogische dagbladen het deden voorkomen. Verscheidene landbouwers waren met geweld door de Poolsche ligte kavallerie uit hunne huizen en van het veld weggebragt, om de wapenen te dragen. Eenige honderd van deze ongelukki-

gen, werden door eenige, op verkenning uitgezondene Russische uhlanen opgevangen, naar Bresc gevoerd en voor den veldmaarschalk gebragt. Grijsaards en jonge knapen stonden daar in hunne landelijke kleederdragt, met gevouwene handen, nedergeslagene blikken en met angst en bekommering op het wezen uitgedrukt, alsof zij zoo hun doodvonnis zouden moeten hooren. De veldmaarschalk beval deze ongelukkigen dadelijk in vrijheid te stellen en ongehinderd naar hunne haardsteden te laten trekken. Deze edelmoedige behandeling deed het vertrouwen onder de landlieden, dat de beloften van het hier vroeger bedoelde manifest ernstig gemeend waren, zeer toenemen. Deze menschen toch, waren gewapend geweest, hoezeer men hen verroeste en bijna onbruikbare wapenen had opgedrongen; de veldmaarschalk had ze alzoo als oproerlingen, of voor 't minst, als krijgsgevangenen kunnen beschouwen.

In het vorige hoofdstuk hebben wij gezien, dat *Skrzynecki*, na de mislukte onderneming tegen *Golowin*, aan al zijne troepen bevel had gegeven, om op Praga te trekken en van daar op den linker Weichsel-oever over te gaan. Dien ten gevolge hadden de Poolsche leger-korpsen zich in die rigting in beweging gezet. Op marsch zijnde, kreeg het korps van *Chrzanowski* echter bevel, om bij Kaluszyn en Kuflew deszelfs vorige stelling in te nemen, alwaar het tot den 30sten Julij stand hield. De overige troepen vervolgden de voorgeschrevene beweging.

Terwijl dit alles voorviel, had men de noodzakelijkheid ingezien, om de ongerustheid en het mistrouwen der bevolking van Warschau, door het beleggen van eenen grooten krijgsraad tot bedaren te brengen. Deze raad werd zamengesteld uit het nationale bewind, vele volks-afgevaardigden en de meeste generaals van naam; duidelijk had men te kennen gegeven, dat men bij die gelegenheid strenge rekenschap van den Poolschen opperbevelhebber zoude afvorderen. Het gelukte echter aan *Skrzynecki* om de beraamde plannen tot zijne afzetting te verijdelen, en door de beloften van eenen grooten slag te zullen leveren het vertrouwen weder te winnen. Deze bijeenkomst liep dan ook af, onder de schoonste verwachtingen. Al de Poolsche korpsen, zoowel die bij Modlin als bij Kaluszyn geposteerd, ontvingen nu bevel met geforceerde marschen over den Weichsel te gaan en zich op Sochaczew (op den linker-oever) te rigten. Op den 3den Augustus stonden al deze korpsen in de omstreken der laatstgenoemde stad, achter den Bzura, in stelling. Eenige korpsen waren reeds eenige dagen vroeger aldaar aangekomen en hadden Lowicz bezet gehad.

Naarmate het Russische hoofd-leger achtervolgens voor-

waarts rukte, nam het eene stelling in de omstreken van Kocierzewo. Het hoofd-kwartier van den veldmaarschalk was te Gombin. Aldaar ontving de graaf *Paszkiewicz* de onverwachte tijding, dat de Polen Lowicz in allerijl hadden verlaten, zonder de aldaar liggende bruggen te vernielen, met achterlating van veel voorraad en een volkomen ingerigt hospitaal met 500 zieke militairen. De Kozakken hadden dadelijk (op den 31sten Julij) deze stad bezet. Door het bezit van dit gewichtig punt, was men alsnu in de gelegenheid om den Bzura vrij te kunnen overtrekken. Vier bataillons en zes eskadrons van de afdeeling des generaals *Murawiew's*, kregen dan ook bevel om Lowicz dadelijk te bezetten. Op den 1sten Augustus nam de veldmaarschalk met het hoofd-leger dezelfde rigting, en op den daarop volgenden dag was het leger in de nabijheid dier stad geconcentreerd. De linker-vleugel, onder *Pahlen*, was tegenover het Poolsche leger, dat nog te Sochaczew verwijlde, blijven staan. De garde en de grenadiers legerden zich op den linker Bzura-oever om Lowicz. De troepen-afdeeling van den generaal *Murawiew* was tegenover de stad, op den rechter-oever, opgesteld. De voorhoede, onder den generaal graaf *Witt*, was eenige uren verder doorgerukt, en had zich tusschen Arkadya en Nieborow gelegerd.

Skrzynecki wilde zich nu van de stelling en sterkte van het Russische leger verzekeren, en beval, ten dien einde, op zijnen linker-vleugel eene offensieve verkenning te doen. *Romarino* rukte daarop met drie infanterie- en drie kavallerie-regimenten, benevens 6 stukken geschut, tegen het dorp Nieborow op, in welke plaats het Russische Elisabeth-Grodsche huzaren-regiment geposteerd was. In de nabijheid van dat dorp aangekomen zijnde, liet *Romarino*, door zijne infanterie, het bosch, in de nabijheid van hetzelfde, bezetten en gelijktijdig een levendig kanon-vuur op de Russen openen. Zijne kavallerie trok middelerwijl het dorp links om. De Russische huzaren alzo in hunnen rug bedreigd, trokken zich op het Lutzkische grenadier-regiment, dat te Arkadya stond, terug. Reeds bij het eerste kanon-schot was de graaf *Toll* naar Arkadya gereden, om zich van de toedragt der zaken te overtuigen. Met zijnen geoefenden krijgskundigen blik, bestuurde hij in persoon het vuur van twee stukken, op de uit Nieborow aanrukkende Poolsche infanterie, die daardoor genoodzaakt werd om stand te houden. Nieborow bleef echter dien dag en den daarop volgenden nacht door de troepen van *Romarino* bezet. Terzelfder tijd ontving de Russische veldmaarschalk van graaf *Pahlen* berigt, dat men bij eene verkenning, door de voorhoede van zijn korps, onder bevel van den generaal *von Luders*, zich overtuigd had, dat de Polen zich geheel achter den Bzura hadden teruggetrokken. Daaruit liet het zich op-

maken, dat de Polen eene flank-beweging zouden doen, om aan de Russen den weg van Lowicz naar Bloniec af te snijden. Dit gaf den veldmaarschalk aanleiding tot het doen eener beslissende beweging, daar hij het gevaar inzag, van de voorhoede, onder graaf *Witt*, zoo geheel alleen tegen over den vijand te laten. Het Poolsche leger had dan ook werkelijk de vermoedde flank-beweging gedaan, en was naar den kant van Bolimow in marsch. Dien ten gevolge liet de veldmaarschalk het dorp Arkadya door de gezamenlijke infanterie der voorhoede bezetten, en deed deze troepen door eene infanterie-brigade der garde en een regiment jagers ondersteunen. Tot ondersteuning van de kavallerie der voorhoede, werden de dragonders, uhlanen en Grodnosche huzaren der garde bestemd. Het grenadier- en de rest van het garde-korps kregen vervolgens bevel, om in den nacht op den rechteroever van den Bzura over te gaan. De generaal *Pahlen* had last gekregen om een gedeelte zijner kavallerie tegenover Sochaczew in stelling te laten, welke plaats nog door de 1ste divisie Poolsche infanterie en de brigade kavallerie van den generaal *Sznaide* bezet was. Het overige gedeelte van het Pahlensche korps moest naar de omstreken van Lowicz rukken en deze plaats tevens bezetten. In denzelfden nacht werd deze beweging uitgevoerd, en gedeeltelijk over vijf ponton-bruggen bij Lowicz bewerkstelligd.

In den vroegen morgen van den 7den Augustus, was *Skrzynecki* met zijne hoofdmagt naar den kant van Nieborow in beweging, in het denkbeeld zijnde dat hij alleen met het korps van *Witt* zoude te doen hebben; dewijl hij meende dat het gros van het Russische leger nog op den linker Bzura-oever gelegerd was. Hierin was hij misleid geworden door de stilte, waarmede de Russen des nachts hunne beweging hadden uitgevoerd, en door de voorzorg die men genomen had, om de bivouac-vuren op den linker-oever, gedurende den geheelen nacht, te onderhouden. *Skrzynecki* was dan ook zeer verwonderd, het berigt te ontvangen, dat het geheele Russische hoofdkorps, uitgenomen het korps van *Pahlen*, op den rechteroever bij Arkadya, en tusschen moerassen, in eene sterke stelling stond. De grootsche verwachtingen verdwenen dan ook weldra, gevolgd wordende van de bevelen des Poolschen veldheers om terug te trekken, achter den Rawka eene stelling te nemen en alleen Bolimow, aan gene zijde, sterk te bezetten.

De veldmaarschalk bleef in zijne stelling van Arkadya, doch liet nu Nieborow door eene sterke voorhoede bezetten en het voorwaarts gelegene Bolimow, door eene sterke keten van voorposten gadeslaan. *Pahlen* bleef met zijn korps aan de linkerzijde van den Bzura.

In deze stellingen bleven de beide legers tot op den

14den Augustus. *Skrzynecki* zocht geen' hoofd-slag; de veldmaarschalk, van zijne zijde, scheen een beslissend gevecht te willen vermijden; ten eerste, om het gewigtige punt van Lowicz eenigzins te bevestigen; ten tweede, om aan zijne uiterste rechter- en linker-vleugels tijd te laten van zich in verbinding met het hoofdkorps te stellen; ten derde, om de andere verwachte versterkingen te laten aanrukken. Daartoe was de generaal *Kreutz*, na den roemvol geëindigden veldtogt in Lithauwen, met de korpsen van de generaals *Knorring*, *Sacken* en *Chilkoff* reeds den 4den Augustus in Raygrad aangekomen. Het korps van den generaal *Golowin*, in het wooiwoodschap Podlachien, werd door dat van den generaal *Rosen* versterkt; terwijl daarenboven de korpsen van de generaals *Roth* en *Krassowski* uit Wolhyniën naar dat korps in aantogt waren. Het 3de legerkorps, onder de bevelen van den generaal *Kaisaroff*, was het wooiwoodschap Lubelsk binnen getrokken, om het korps van *Rudiger* aldaar af te lossen. De 9de met een gedeelte der 11de divisie detacheerde hij bij het korps van laatstgenoemden generaal, en bleef zelf met de rest der 11de en met de 12de divisie infanterie, benevens de 3de divisie huzaren, in de omstreken van Zamosc.

Middelerwijl de beide hoofd-legers elkander aan den Rawka gade sloegen, arbeidde de Russen met kracht aan de versterkings-werken van Lowicz. Dit punt verzekerde de gemeenschap met Thorn, Kalisch en Krakau. De troepen van den generaal *Gerstenzweig* bewaakten, op eenigen afstand, in den rug van het Russische hoofd-leger, het groote reserve-park en het overige voerwezen; terwijl zijne kavallerie overal den nieuw gevormden landstorm uit elkander dreef, en tot aan Kolo den rug van het leger zuiver hield. De verbinding van het Russische leger met Nieszawa en de Weichsel-bruggen bij Osiek, werd door de kavallerie-afdeeling van den generaal *von Nostitz* onderhouden.

Zoodra het 3de Russische leger-korps bij Zamosc was aangekomen, en de generaal *Rudiger* van hetzelfde de bovenvermelde versterkingen had ontvangen, maakte hij zich gereed om den Weichsel over te gaan. Met de stoutheid en omzigtigheid, die dit legerhoofd kenmerken, had hij al de voorbereidselen tot dezen gewigtigen overgang getroffen. Den 6den Augustus was alles gereed, en reeds dienzelfden dag rukte de voorhoede van zijn korps, onder de leiding van den generaal *Geismar*, bij Jozefow, over den Weichsel. De generaal *Rozycki* die, dadelijk na zijne terugkomst in Warschau, naar die kanten was afgezonden, hield Pawlowie en Grabowiec met 3 bataillons en 3 eskadrons bezet. Een dezer bataillons was het scherpschutter-bataillon, 1000 man sterk, dat gedurende den geheelen veldtogt in die streken gebezigd was. De generaal

Geismar, aan het hoofd van den voordraf, verjoeg echter de Polen uit hunne stelling, terwijl de prins *Adam van Wurtemberg*, door eene flank-beweging, hunnen terugtogt over *Ilza* naar *Radom* zocht af te snijden. Den 7den Augustus was het geheele korps van *Rudiger*, bestaande uit 14 bataillons, 30 eskadrons, 2 Kozakken-regimenten en 42 stukken, op den linker Weichsel-oever overgegaan. Overal weken de Polen zonder grooten wederstand te bieden; zoodat de Russen zonder ernstige gevechten voorwaarts konden dringen. De prins *Adam* werd door *Rudiger* van zijne flank-beweging regts terugeroepen, om eene gelijksoortige beweging links uit te voeren, op *Opatow* te trekken, en aldaar de omstreken van enkele insurgenten-benden te zuiveren.

Het voornemen van *Rudiger* was nu, om zoo snel mogelijk tot aan den *Pelica* vooruit te dringen, ten einde zich daarna met het hoofd-leger in verbinding te kunnen stellen. Den 8sten Augustus begon hij dan ook zijne voorwaartsche beweging. Te *Ilza* hielden de Polen stand, daar zij, in dien tusschentijd, door 2 bataillons infanterie en 2 eskadrons kavallerie, die uit *Golomb* waren komen aansnellen, versterkt waren. Hier verdedigden zij zich met onbeschrijfelijke hardnekkigheid, doch de plaats geraakte in brand en werd stormenderhand door de Russen genomen. *Rozycki*, die aldaar het bevel had gevoerd, verloor bij deze gelegenheid een groot aantal officieren en manschappen die sneuvelden of gewond werden, en daarenboven 500 manschappen en 16 officieren aan gevangenen, en 2 stukken geschut. Na dit gevecht zag hij zich dan ook genoodzaakt, om in allerijl het wooiwoodschap *Sandomir* te verlaten, en door bosschen en omwegen naar *Kielce* en *Krakau* te trekken, in welke plaats een groot aantal Russische krijgsgevangenen te bewaken waren. De prins *Adam* werd belast met de rest van het korps van *Rozycki* gade te slaan, terwijl *Rudiger* *Radom* en *Konskie* liet bezetten, en door zijne ligte troepen de gemeenschap met het Russische hoofd-leger liet openen. Van dat oogenblik af was de gemeenschap van het oproerig bewind met het overige Europa zoo goed als afgesneden.

Het onweder dat zoo lang bedreigd had, trok ook in die oogenblikken meer en meer te zamen; want zoodra *Rudiger* *Radom* bezet had, kon hij in twee dagmarschen bij *Warschau* aankomen, en alzoo in den rug of in de flank van het Poolsche leger, bij *Bolimow*, werken. Ook het korps van den generaal *Golowin* begon eenige demonstratiën in de rigting van *Praga*, zoodat de ongerustheid in Polens hoofdstad ten top steeg. Vele gebeurtenissen hadden aldaar sedert den 31sten Julij plaats gehad, die wij hier ter plaatse beknoptelijk zullen mededeelen.

De eerste merkwaardige gebeurtenis was de intogt van *Dembinski* met zijne troepen en die van den generaal *Rozycki* binnen de muren van *Warschau*. Geheel onverwacht was de tijding van zijnen aantogt op den 3den Augustus aldaar bekend geworden. Gelijktijdig werden eenige bijzonderheden van zijnen avontuurlijken togt in *Lithauwen* onder de menigte verspreid. Dit deed de geestdrift en de vreugde eenen hoogen graad van spanning bereiken, en eene ontzettende menigte naar *Praga* snellen, om de lang verloren gewaande wapenbroeders, vrienden en betrekkingen te verwelkomen. Te midden van ruim 60,000 menschen trok *Dembinski* en *Rozycki*, aan het hoofd van de kleine, maar dappere schaar, onder het daverend vreugde-gejuich der menigte, *Warschau* binnen. Nu viel het nationale bewind een zwaar pak van het hart, toen het *Dembinski*, die thans door het volk vergoed werd, in deszelfs nabijheid had. Nu hadden zij toch één man, aan wien men het opperbevel van het leger konden toevertrouwen, dewijl *Skrzynecki*, na zijne werkeloosheid bij *Sochaczew*, het vertrouwen geheel had verloren. Ook den volgenden dag na zijne aankomst, maakte men reeds een begin met zijne verheffing, door hem tot gouverneur van *Warschau* te benoemen. *Dembinski* ondervond echter zeer spoedig, wat die zoogenaamde revolutionnaire volksgunst eigenlijk beteekent. Zijne bijzondere gevoelens niet willende verloochenen, en in den algemeenen blaam tegen *Skrzynecki* niet willende instemmen, was ook in weinige dagen zijn wonderbare togt, midden door de Russische strijdkrachten, vergeten, en werd hij bijna evenveel mistrouwd als *Skrzynecki*. Al de vijanden van *Skrzynecki* waren ook met vernieuwde hevigheid tegen diens gehouden gedrag opgekomen, en van alle kanten verhief zich de kreet, dat *Skrzynecki* het opperbevel van het leger moest ontnomen worden. De rijksdag zag zich alzoo genoodzaakt te dien aanzien tot een beslissend besluit te komen. In den nacht van den 9den op den 10den Augustus benoemde dezelve eene commissie, zamengesteld uit vorst *Czartoryski*, graaf *Anton Ostrowski*, de senator *Wenzyk*, en de afgevaardigden *Szlaski*, *Dembowski*, *Swirski*, *Morawski* en *Tyszkiewicz*. Deze commissie kreeg de opdracht, om de oorzaken der vroegere en toenmaals nog aanhoudende werkeloosheid, en in 't algemeen het gehouden gedrag van den Poolschen generalissimus te onderzoeken, en, naar bevind van zaken en omstandigheden, hem van zijne waardigheid te ontzetten en eenen anderen opperbevelhebber te benoemen. In den vroegen morgen van den 10den Augustus vertrok deze commissie naar het hoofd-kwartier te *Bolimow*.

Skrzynecki was vroegtijdig genoeg door zijne vrienden

onderrigt geworden, van hetgeen er omtrent hem besloten was. Dit stelde hem in de gelegenheid, nog eene laatste poging aan te wenden, om, voor 't minst, zich van het vertrouwen zijner soldaten te verzekeren. Daartoe gaf hij te kennen, dat hij den 10den des morgens ten 7 uren eene groote wapenschouwing zoude houden. Tegen het bepaalde uur, reed hij, van eenen schitterenden staf omgeven, door de gelederen der regimenten, die dikwerf in het vuur, zijne koelbloedigheid en personen moed hadden kunnen bewonderen. Deze sprak hij aan, en wederlag, als ware het, de beschuldigingen tegen hem gerezen, beloofde hun eene schitterende overwinning, « wanneer — zoo als hij zich uitdrukte — het *bürgerbewind* slechts wilde nalaten, zich met strategische onderwerpen en met zijne zaken bezig te houden.» Eenige vlejende woorden aan den moed der Polen gericht, deed de geestdrift herleven, en juist op het oogenblik, dat het donderend gejuich: *leve Skrzynecki!* uit de gelederen opging, kwam de bovenvermelde commissie bij het in slagorde staande leger aan. *Skrzynecki* deed alsof hij niets van derzelver aankomst bemerkte en vervolgde zijne wapenschouwing. De leden der commissie zagen elkander bedenkelijk aan, en vele hunner begonnen te begrijpen, dat *Skrzynecki*, in die oogenblikken zich ligtelijk boven de wet had kunnen verheffen, en dat de uitvoering van hunnen last met gevaar voor hunne eigene personen konde gepaard gaan. Vorst *Czartoryski* en *Soltijk* maakten een einde aan deze weifeling, door het afzenden van een adjudant naar *Skrzynecki*, met de boodschap, dat eene staats-commissie hem verlangde te spreken. Deze opdracht met luider stemme aan den generalissimus gedaan, stelde hem in de onmogelijkheid, om een weigerend antwoord te geven. *Skrzynecki* verscheen dus voor de commissie, en verklaarde haar, met eene vaste stem, dat, aangezien het hem onmogelijk was geweest, om den overgang der Russen over den Weichsel te beletten — omdat hem dit te ver van Warschau zoude gevoerd hebben — ook het willen beletten van het verder vooruit dringen der Russen tot bij Warschau, onnoodig bloedvergieten zoude zijn. Verder gaf hij te kennen, dat een beslissende slag alleen onder de muren der hoofdstad mogelijk was, en dat het was te bejammeren dat het bewind zoo nalatig was in het provianderen van Warschau, enz. Den geheelen dag van den 10den verliep onder hevige twisten en redeneringen, en eindigde met de verklaring der commissie: dat zij de vaderlands-liefde en talenten van *Skrzynecki* op hoogen prijs stelden, doch dat zij hem te besluiteloos en te weinig ondernemend vonden, om, in de loopende omstandigheden, het leger te blijven aanvoeren. Een algemeene krijgsraad, waaraan alle hoofd- en ook andere officieren deel namen, zoodat dezelve over de 300 leden beliep, werd tegen den

volgenden dag bijeengeroepen.

Na langdurige debatten, die eenige dagen duurden en die het kenmerk van wanorde en regeringloosheid droegen, traden 67 stemgerechtigden op, om te beslissen, of men *Skrzynecki* als opperbevelhebber zoude behouden of eenen anderen aanvoerder kiezen. Twee-en-twintig stemmen verklaarden zich voor hem; de andere stemmen waren verdeeld tusschen *Pradzynski*, *Dembinski*, *Bem*, *Uminski*, *Malachowski* en *Lubienski*, als kandidaten voor het opperbevelhebberschap. Daarop werd *Dembinski* voorloopig, door de commissie, tot generalissimus verkozen. Deze nam die waardigheid voor den tijd van 60 uren aan, een tijd die men noodig had, om eenen anderen opperbevelhebber te benoemen, aangezien hij dien post niet langer dan gedurende dien bepaalden tijd wilde vervullen.

Skrzynecki had al deze, voor hem zoo smartelijke, beproevingen met onwrikbare kalmte en gelatenheid doorstaan. Hij lag zelfs met veel openhartigheid de beweegredenen van zijn gedrag bloot, eindigende met te zeggen: « Dat hij bereid was om een voorbeeld van onderwerping te geven, wanneer men hem zijne waardigheid ontnam, en alsdan als gewoon soldaat wilde dienen.» Hoezeer zijne openhartige taal veler harten ten zijnen voordeele deed winnen, werd echter, desniettemin, zijne vervallen-verklaring besloten.

Den volgenden dag zoude *Dembinski* het opperbevel in tegenwoordigheid van het leger aanvaarden. *Skrzynecki* zoude hem aan hetzelfde voorstellen, en nu volgde een tooneel, waarop men niet voorbereid was. De Poolsche soldaten hunnen vorigen opperbevelhebber ongelukkig ziende, herinnerden zich zijn gedrag bij Ostrolenka, en tot medelijden bewogen, donderde *het leve Skrzynecki!* in de gelederen. *Dembinski*, wien men, in het leger zelf, slechts bij naam, als een stout partijganger, doch geenzius als een talentvollen generaal kende (voor de omwenteling was hij slechts kapitein) ontving daarentegen weinig teekenen van deelneming. Hij gevoelde echter te veel hoogachtingen vriendschap voor *Skrzynecki*, dan dat hij hem deze laatste genoegdoening konde benijden. Zelf bewogen met zijnen ongelukkingen toestand, verklaarde hij met hoorbare stem: « dat hij de voetstappen van *Skrzynecki* zoude volgen.» Dit gezegde werd weldra in Warschau bekend, en was de laatste slag aan de ephemere populariteit van den nieuwen generalissimus.

Op deze wijze trad *Skrzynecki* van de hoogte af, waarop het vertrouwen der Polen hem verheven had. Hij had het opperbevel met waardigheid aanvaard en lag hetzelfde ook met waardigheid neder. Zijne korte veldheers-loopbaan zoude men met weinige woorden kunnen kenmerken. Het beginsel toch, van waar hij uitging en waarmede hij oorlog voerde, bestond in: *Het tijd winnen om bloedvergie-*

ten voor te komen, en de zaak der omwenteling te doen beslissen langs den diplomatischen weg. — Een beginsel der hedendaagsche staatkunde!

Het Poolsche leger werd nu in drie korpsen verdeeld, wordende aan *Skrzynecki* het opperbevel over een dezer gedeelten, namelijk het reserve-korps, opgedragen. Daarna gaf *Dembinski* bevel tot het doen eener rugwaartsche beweging naar Blonie.

Op den 15den Augustus zetteden zich alle Poolsche troepen in die rigting op marsch. Het reserve-korps, door *Skrzynecki* en *Uminski* aangevoerd, had tusschen Sochaczew en Blonie den straatweg genomen. Dat van *Romario* marcheerde regts van den straatweg in de rigting van Szymanow.

Het Russische leger had deze beweging gevolgd, en dit gaf aanleiding tot eenige kleine gevechten en schermutelingen, waarin van weerszijden veel personen moed werd aan den dag gelegd. Het Poolsche leger vervolgde echter deszelfs terugtocht tot bij Warschau, alwaar het den 17den aankwam. Daar zijnde, kregen de troepen bericht van de afschuwelijke tooneelen, die er in Warschau plaats hadden gevonden, en waardoor het karakter der Poolsche omwenteling op eene eigenaardige wijze gekenmerkt werd. Ook deze moeten gekend worden, om een beknopt geheel dezer omwenteling te vormen.

Reeds sedert verscheidene dagen waren de gemoederen zeer gespannen gebleven, en menigvuldig de voortekenen van dreigende regeringloosheid. Het bewind was ook gewaarschuwd geworden, dat de patriottische club eene omkeering van zaken, ten voordeele der ultra-liberalen, beoogde en tot dat einde alles voorbereidde. Van uur tot uur werd die toestand erger. Het bewind zag echter geen uitkomst; dewijl ook *Dembinski* geweigerd had om het opperbevel langer dan 60 uren te behouden. En evenwel had men daár een man noodig, die de zaken leidde, om de gemoederen in Warschau, voor 't minst aan dien kant, gerust te stellen. Men deed voorstellen aan *Pradzynski*, doch deze weigerde. Te midden van deze beangstigende onzekerheid, werkte de oude *Krukowiecki* met de club aan het plan tot een oproer en de vermoording van al degenen wien zij verraders noemden. *Czartoryski* hiervan onderrigt, poogde bij het bewind de in veiligheid stelling der zoogenaamde staats gevangenen te bewerken; doch ook hierin kon men tot geen besluit komen. Middelerwijl was de patriottische club tot het besluit gekomen, om eene deputatie, uit haar midden gekozen, naar het bewind te zenden, en te eischen, dat men *Skrzynecki* oogenblikkelijk van het leger zoude verwijderen, eenen anderen opperbevelhebber in plaats van *Dembinski* benoemen, en te kennen te geven, dat de

verraders gestraft moesten worden. Deze deputatie was door ruim 3000 ontevredenen, waaronder vele goed gekleedde burgers en officieren gemengd waren en die de menigte schenen te leiden, gevolgd. De tijding van den terugtocht van het leger werd nu ook onder de menigte verspreid, en deed de zoo lang gesmoorde woede niet weinig toenemen. Een uitroep: « dood aan de verraders!» vond algemeenen weerklank, en nu stroomde alles, schoon nog ongewapend, naar het plein van het slot, waarin de staats-gevangenen waren opgesloten. De wacht van het slot, uit ongeveer 120 man nationale gardes bestaande, was voor den ingang in het geweer gekomen, en poogde de dolkoene menigte terug te houden. Deze geweld willende gebruiken, loste de wacht een salvo, doch naar het schijnt zonder scherp. Dit verbitterde de menigte nog meer; men verstrooide zich daarop, met het voornemen om wapens te halen. Tegen 10 uren des avonds (van den 15den) kwam de menigte, nu tot ruim 15,000 menschen aangegroeid, op de slot-plaats en in de belendende straten terug. Onstuimig stormde men nu op het slot los, en weldra bezweek de deur onder het geweld van stormpalen en bijlen. Al de gevangenen werden naar het slotplein gesleept, en aldaar op eene afschuwelijke wijze vermoord, verminkt, van één gerukt, en hunne lijken daarna aan de lantaarns opgehangen. Van moordlust brullende, rukte alsnu de woedende menigte naar het werkhuis bij de Wolaer-poort, alwaar de zoogenaamde staatkundige spions gevangen zaten. Ook deze werden gruwzaam vermoord. Ruim vijftig personen van aanzien werden de slagtoffers van dit stelselmatig beeraamde oproer. Onder deze waren de generaals *Janowski*, *Bulowski*, *Hürtig*, *Salacki*, de staatsraad *Hankiewicz*, de majoor *Petrykowski*, de politie-kommissarissen *Luba* en *Bentkowski*, de Russische kamerheer *Fenschare* en mevrouw *Bazanow*, als ook de hoofd-beambten der voormalige geheime politie *Birnbaum*, *Macrott*, *Schley*, *Szymanowski*, *Kawecki* en anderen. Een gevangene en gewond Russisch officier, die juist binnen Warschau gedragen werd, werd mede op eene ellendige wijze vermoord! — En het is voornamelijk voor de aanleggers van dit afgrijsselijk moord-tooneel, dat het kabinet der Tuilleriën en dat van St. James met zoo veel vuur en geestdrift gepleit hebben!

Zoodra deze bloedige taak bijna volbragt was, meende *Krukowiecki* dat het tijd werd, om zich aan de menigte te vertoonen. Hij had nu zijn doel bereikt: het bewind gedreigd en de behoudende partij in doodsangst gebragt. In de generaals-montering, welke hij sedert zijn ontslag niet meer gedragen had, reed hij te paard door de menigte, nu de rol van bemiddelaar tusschen het volk en het bewind spelende. Zoodra men hem bemerkte, ging

het geroep: *leve de generaal Krukowiecki!* aan alle kanten op, waarbij eenige krachtige stemmen voegden: *als gouverneur-generaal der hoofdstad!*

Krukowiecki stelde nu, gedurende den 16den Augustus, en dus nog voor dat het Poolsche leger onder de muren van Warschau aankwam, alles in 't werk om zijne populariteit te doen toenemen, en zich als gouverneur der hoofdstad te doen bevestigen. Onder de middelen daartoe door hem gebezigd, was ook de verspreiding eener lijst, waarop 150 personen aangeteekend stonden, om als slagtoffers te vallen. De meeste dezer personen waren leden van de beide kamers of behoorden tot de aristocratische partij, die men nu beschuldigde van aanleiding te hebben gegeven dat de zaken zoo slecht stonden. De daarin betrokkene leden van de beide kamers, stelden daarop, in hunne doodsangst en om het dreigend gevaar van zich af te wenden, voor om *Krukowiecki* als dictator aan het hoofd van het bestuur te plaatsen. De vrees had de overhand en de voorslag werd aangenomen (1).

Krukowiecki zag alsnu zijne geheimste wenschen bevredigd. Als president der nieuwe regering, met dictatoriale magt bekleed, werd hem het regt toegekend: 1°. Tot het benoemen en afzetten van eenen opperbevelhebber van het leger. 2°. De benoeming van eenen plaatsvervanger voor zijne eigene functiën. 3°. Het maken van vrede en oorlog, onder medeweten en toestemming der beide vertegenwoordigende kamers. 4°. De benoeming van ministers.

Ten gevolge deze volmagt, benoemde *Krukowiecki* de afgevaardigde *B. Niemojewski* tot vice-president, en den 70jarigen generaal *K. Malachowski* tot opperbevelhebber van het leger. *Chrzanowski* werd tot gouverneur der hoofdstad benoemd, terwijl de nieuwe president, den generaal *Pradzynski*, als onmiddellijken raadgever, bij zijnen staf plaatste.

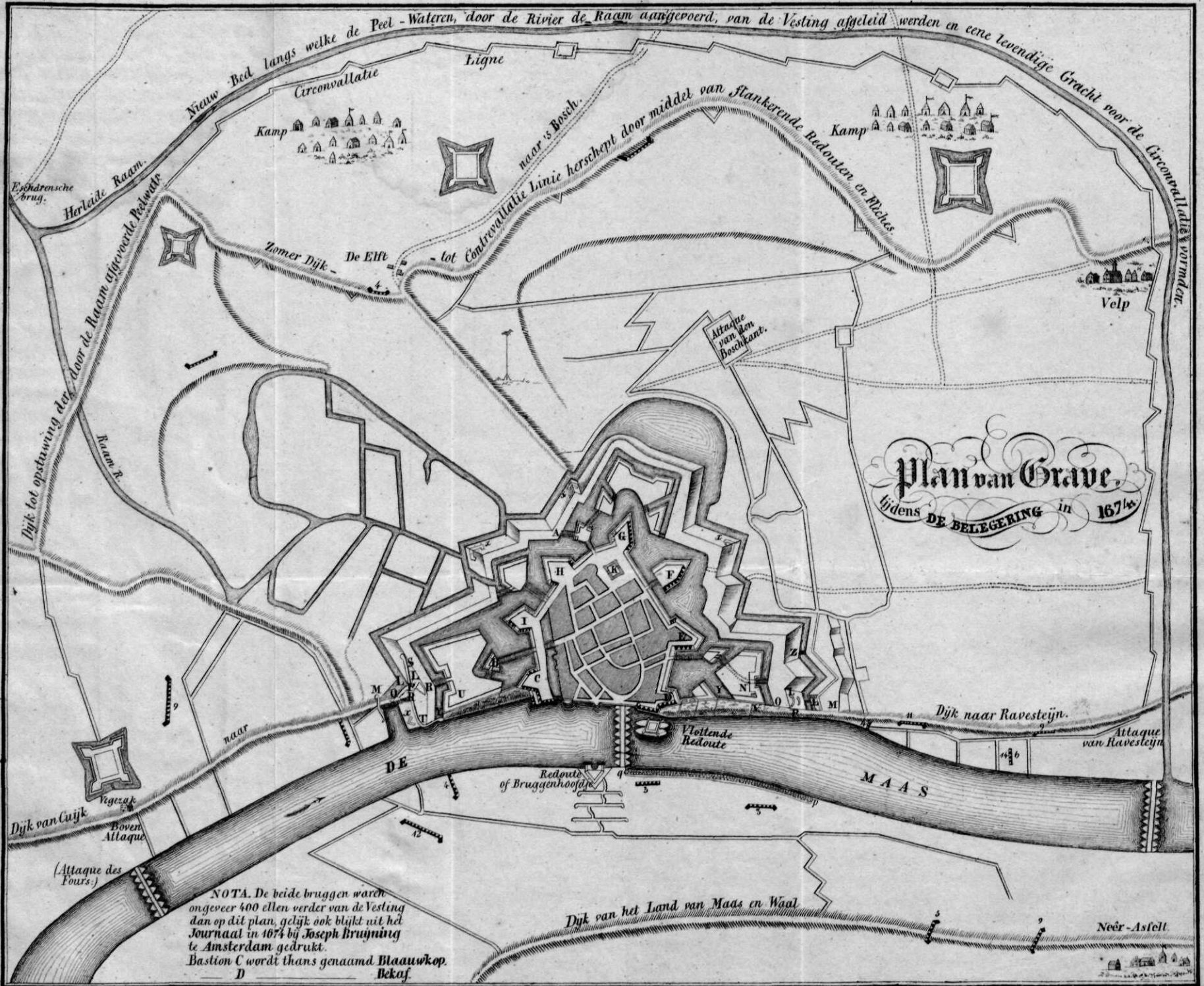
Nu meende men dat er weldra iets grootsch zoude gebeuren, naardien de nieuwe dictator eene uiterst ver gedrevene bedrijvigheid aan den dag legde, en onderscheidene bevelen uitvaardigde, den verdedigings-toestand van Warschau betreffende. *Skrzynecki* verliet daarop het leger, ten einde zich aan de wraak van *Krukowiecki* te onttrekken. Weldra ondervond hij het bittere lot, den omwentelings-mannen voorbereid: zeer spoedig had men hem vergeten!

(1) Wij hebben hierbij geene melding gemaakt van de kortstondige benoeming van *Dembinski* en *Pradzynski* tot hoofden van het bestuur en van het leger, daar deze geen invloed op de gebeurtenissen uitoefenden. Ook de demissie van *Ostrowski* en *Czartoryski* kwamen te weinig in aanmerking. Dit alles was het gevolg van de vermelde gebeurtenissen.

Vroeger hebben wij gezien, dat de rugwaartsche beweging van de Polen, in de rigting van Warschau, door het Russische hoofd-leger gevolgd werd. Onder gedurige schermutselingen met de Poolsche achterhoede, kwam hetzelfde den 17den Augustus in de omstreken van Blonie, alwaar het zich legerde, en in welke plaats de veldmaarschalk zijn hoofd-kwartier plaatste. Dienzelfden dag ondernam graaf *Witt*, aan het hoofd van 48 eskadrons kavallerie en 4 rijdende batterijen, eene sterke verkenning in de rigting van Warschau; voornamelijk met het doel, om de aandacht der Polen van de bewegingen des generaal *Rozen*, op den rechter-oever, af te trekken. Zijne voorhoede, onder bevel van den generaal *Wlassow*, ontmoette bij die gelegenheid, in de nabijheid van Wola, 2 bataillons en 6 eskadrons Poolsche troepen, onder aanvoering van den generaal *Gallois*, in eene vrij sterke positie opgesteld. De generaal *Wlassow* oordeelende dat het terrein voor zijne kavallerie zeer ongunstig voor den aanval was, trok zijne troepen terug. De Polen deze beweging bespeurende, drongen nu met geestdrift voorwaarts. *Wlassow* wilde van deze onvoorzigtigheid gebruik maken en vervolgde zijne rugwaartsche beweging, tot dat hij in de nabijheid der hoofd-verkenning en op een goed terrein aangekomen was. Aldaar maakte hij front, en viel in denzelfden oogenblik de Polen met zoo veel onstuimigheid aan, dat hij niet alleen dezelve overhoop wierp, maar ze bijna alle nedersabelden. Dit korte gevecht koste den Polen 1200 man aan dooden, gekwetsten en gevangenen. De generaal *Gallois*, met 5 staf- en 20 andere officieren, waren onder de laatsten.

Het gros van het Russische leger legerde zich op den 18den Augustus tusschen Blonie en Nadarzyn. Het hoofd-kwartier werd in laatstgenoemde plaats opgesteld. De voorhoede drong tot Raszyn, op $1\frac{1}{2}$ mijl van Warschau, vooruit. De generaal *Gerstenzweig* drong met 8 eskadrons tot aan den Weichsel, tegen over Karczew, bij welke plaats men eene brug over die rivier wilde slaan, om eene gemeenschap te openen met het korps van *Rozen*, dat bij Minsk en Dembe in stelling stond.

De generaal *Kreutz* marcheerde met sterke marschen naar den Weichsel, om denzelfde bij Osiek over te gaan en zich met het hoofd-leger te vereenigen. Den 27sten Augustus had zijn korps den Weichsel reeds achter den rug, zich in de rigting van Warschau voorwaarts bewegende. Twee afdeelingen kavallerie waren door dezen generaal, onder aanvoering van de generaals *Knorring* en *Chilkoff*, zijwaarts gezonden, om de troepen van *Gerstenzweig* aldaar af te lossen, de gemeenschap van het leger met den Weichsel open te houden en de volks-wapeningen te beletten. De generaal *Knorring* bezette daarop Kalisch, alwaar hij met vreugde ontvangen werd. *Rudin*

NOTA. De beide bruggen waren ongeveer 400 ellen verder van de Vesting dan op dit plan, gelijk ook blijkt uit het Journaal in 1674 bij Joseph Bruyning te Amsterdam gedrukt. Bastion C wordt thans genaamd **Blaauwkop Bekaf**

Plan van Grave
tijdens DE BELEGERING in 1674

1674.25 1856.

Getekend naar een oud plan van 1674.

ger detacheerde van zijne zijde den generaal *Geismar*, aan het hoofd van 4000 man, naar de kanten van Warschau; terwijl hij de regter-flank van het Russische hoofd-korps tegen de rest van het korps van *Rozycki* dekte.

(Het slot-artikel in het volgende nummer.)

HET BELEG VAN GRAVE

IN 1674.

« Certains Commandans ont foudièrement l'ame plus ou moins bënëvole, et ne manquent pas d'en faire preuve pendant le siége, soit un peu plutöt, ou un peu plus tard; quant ä certains autres commandans, il en est, desquels on peut dire, qu'ils ont rēellement le diable au corps: les commandans de ce genre, qui ne cessent ä se dēfendre ä outrance sont vraisemblablement peu au fait des calculs, mēlés d'arithmétique ordinaire, et d'après lesquels d'habiles ingēnieurs savent, ä ce qu'on dit, dēterminer et prädire la durēe nēcessaire d'un siége.»

MORLET, *Rēflexions critiques sur l'art de fortifier, etc.*, p. 132.

Qui cède en combattant ne pērd rien de sa gloire.

LIADIERES, *Jean-sans-Peur*.

(Vervolg van No. 10.)

Des anderen daags, den 17den Augustus, trokken 3 ba-taillons, door kavallerie ondersteund, de Bosch-poort uit om stroö te halen, hetwelk alhier tusschen de beide kwartieren van den belegeraar, niettegenstaande de les van den vorigen dag, volkomen gelukte. Dezen dag kwam de griffier *Fagel* in het Staten-leger.

Den 18den Augustus deed *Chamilly*, door een levendig kanon-vuur, de vreugde der bezetting over het welgelukken der wegvoering van de gūzelaars en de ontvangst van fondsen, aan den belegeraar weten. De grimmigheid kenschetste zich wederzijds meer en meer, en men wierp elkander bij de uiterste aanvals-punten menige spot- en scheld-woorden toe.

De galerij in den dijk van Ravestein, waarvan wij vroeger gewaagden, gelijk mede eene soortgelijke in die naar Gasselt, waren bijna voltooid, en werden overigens met kracht van alle denkbare verdedigings-middelen voorzien. Zoo liet *Chamilly*, onder anderen, in de bedekte wegen, tegenover de beide attaques, eene dubbele rij palissaden stellen, namelijk eene tweede rij op 5 voeten van het binnen-talud, zijnde ongeveer aan den teen des bankets. Deze tweede palissaden-rij diende niet alleen om te beletten dat de belegeraar zich tusschen dezelve en de borstweer zoude werpen, maar zij stelde de bezetting des bedekten wegs gerust tegen overrompeling; aangezien de vijand

wanneer hij zich tusschen de kruin en deze tweederij palissaden wierp, eigenlijk nog niets veroverd had, maar integendeel door de pikeniërs en zelfs met den degen, van achter deze tweede rij, kon worden gedood; dit werd door de ondervinding later dikwerf genoeg bevestigd. Bovendien kon men op deze wijze den bedekten weg met de helft der gewoonlijk daartoe vereischte troepen verdedigen, en tevens voorkomen dat iemand dezer bezetting wierd opgeligt of afgesneden, waaraan men anders, des nachts, veelal blootgesteld was. Op afstanden van 50 tot 50 passen waren kleine deurtjes of klinketten, aan de binnenzijde met een grendelslot voorzien, en van buiten niet van de doorgaande rij te onderscheiden; ook waren, op dezelfde afstanden, de beide rijen door eene rij palissaden, over dwars, bij wijze eener traverse, afgesloten, en dienvolgens in vakken afgesneden, opdat de vijand, tusschen de beide rijen gesprongen zijnde, niet langs dezelve konde voortgliden. *Chamilly* beval dat zijne soldaten niet eerder uit deze palissaden-vakken terug trokken, dan tot zij daartoe door de menigte ingeworpen granaten gedwongen werden; in welk geval het aan den officier, die zich aan de klinket bevond, werd overgelaten dezelve te openen. De soldaten, in de gezegde vakken, werden mede met spontons (*espontons*) gewa-pend, waarmede zij zich konden verdedigen, wanneer het hun aan tijd mogt ontbreken om de musketten andermaal te laden.

De pikeniër stelde zich achter de tweede rij palissaden, en zijn voorman nu ondersteund zijnde, verdedigde zich met des te meer vertrouwen. De piek is te dezen opzigte het voordeeligste wapen: want, dezelve vellende, kan de vijand niet genoeg de borstweer-kruin naderen, om de verdedigers in de palissaden-vakken neër te vellen, gelijk men dit vroeger, bij gemis dezer wijze van verdediging, dagelijks zag. Het was ook voornamelijk door deze in-rigting, dat de belegeraar later met zijne logementen in de contres-carp niet konde slagen, en er slechts één, in den loop van 3 maanden, tot stand kon brengen.

Chamilly was uitermate over de goede stemming en de verrigtingen zijner brave bezetting voldaan, en deelde, ov-wanneer zich eenige hunner onderscheiden hadden, gedu-rig geschenken en belooningen uit, in tegenwoordigheid der bezetting. Wanneer hij des morgens de attaques be-socht, en men hem vertelde, wat de vijand had toege-roepen of door, met steenen overgeworpene, briefjes had medegedeeld, was zijne gewoonte te zeggen: « *Qu'im-porte et tant mieux,* » er bijvoegende: « ons eenige ver-langen is, om elkander met den degen in de vuist te melen; hoe naderbij hoe liever.» Zijne vrolijke en gees-tige gezegden beurdten de geheele bezetting op; men ver-maakte er zich mede. Bij tegenspoeden riep men vaak

schertsende: « Et qu'importe, et tant mieux; » zelfs werden er liederen op hem gemaakt, en nimmer verscheen hij onder hen, op zijn moedig ros gezeten, of het genoegen en de toejuiching stond op ieders gelaat uitgedrukt. De koning had aan *Chamilly* de magt verstrekt, om alle opengevallene rangen en plaatsen, naar gelang der verdiensten, dadelijk aan te vullen. Deze volmagt werd door hem aan de bezetting vertoond, en daarbij bepaald, dat de officieren zelve de openvallende plaatsen zouden doen vervullen, latende aan elk korps in het bijzonder het regt, daarover te beschikken ten voordeele van hen die zich onder hen het meest verdienstelijk zouden maken. Wanneer een officier een' zijner onderhebbende manschappen den gouverneur, ter zake eener kloeke daad, voorstelde, werd hij altijd ruim en vaak met goud beloond. Bij de attaques elk hunner met luider stem aansprekende, zeide hij dikwerf, dat hij zich nimmer de mogelijkheid kon voorstellen, dat de vijand hem, met zulke brave troepen, zoude kunnen overwinnen, en dat hij geloofde, dat de koning over eene zoo voortreffelijke verdediging zeer tevreden zoude zijn, en zijne troepen kans hadden door geheel Frankrijk, door de geheele wereld, ja zelfs door hunne vijanden geroemd en bewonderd te worden. Het was ook daarom, dat hij hen aanmaande, steeds als mannen, die de eer boven alles weten te schatten, hadden te handelen en moesten volharden.

De schrandere bevelhebber had nog de gewoonte, van nimmer eenen uitval of een ander ontwerp uit te voeren, of hij deelde het de zijnen op den oogenblik der uitvoering mede. Dit was vooral des nachts van belang, daar dikwerf bij eenen front-aanval gelijktijdig flank-bewegingen plaats hadden, waardoor niemand dan verontrust werd en elk zijnen werkkring kende. Daar waar gevaar het meeste dreigde, was men ook zeker *Chamilly* te zullen vinden. Niet alleen dit deelen in het lot en in de gevaren zijner onderhebbenden, maar zijne standvastige en gedurige tegenwoordigheid van geest waren bewonderingswaardig. Op plaatsen waar het kanon des belegeraars sterk woedde, vermaande hij dikwerf de zijnen om snel voorbij te gaan, en bedankte hen steeds, wanneer zij een hachelijk oogenblik hadden doorgestaan.

Door zulk eene handelwijze won *Chamilly* spoedig de harten en het blinde vertrouwen zijner ondergeschikten, die nu alles voor hem veil hadden. *Chamilly* had slechts van eene gevaarlijke onderneming te spreken, of de manschappen stonden gereed die zich ter uitvoering van zijn voornemen vrijwillig aanboden.

De generaal *Rabenhaupt* liet nu, sedert de wegvoering der gijzelaars, met meer ijver aan de circonvallatie naar de Bossche zijde werken, als ook om de rivier de Raam door de gracht dezer linie te brengen. Gelijktijdig liet hij

eene contrevallatie langs den Bosschen-dijk opwerpen (zoo als op het plan te zien is), en beval tevens, eene groote en evenwijdig aan de plaats loopende lijn, vóór de contrevallatie op den weg van 's Bosch, te graven, waarin bestendig eene bezetting infanterie was, om van dezen kant alle gemeenschap te sluiten. Dezen dag begonnen de Franschen reeds een gedeelte van hunne ponton-brug, die nu meer en meer van het belegerings-geschut te lijden had, af te breken.

Den 20sten Augustus was de belegeraar de redoute, aan de regterzijde der Maas, met zijne naderings-graven reeds zeer nabij gekomen. De luitenant-kolonel *Verken* dekte deze werken met zijn onderhebbend regiment.

In den nacht van den 20sten Augustus wilde *Rabenhaupt* de verovering dezer redoute beproeven, aangezien dezelve een gedeelte zijner strijdkrachten aan dien kant bezig hield. Daartoe deed hij 50 man aanrukken, om een piket van 20 man met een luitenant, welke de Franschen alle nachten in een, nabij de redoute op den oever getrokken, oud vaartuig plaatsten (om de arbeiders des belegeraars in de flank te bestoken), op te ligten.

Aanvankelijk hield deze officier vasten voet, wordende ondersteund door 5 man uit de redoute getrokken, die, achter zekere hoogte staande, den belegeraar door het werpen van hand-granaten uit de loopgraven lokten, om het geschut der vesting werking te geven; waarop ook de luitenant-kolonel *Verken* hen 10 man met hand-granaten tegenstelde. Op deze wijze vermeerderde aan weerskanten op dat punt het aantal troepen. De kolonel *Klooster* kwam de belegeraars met nog 200 man ter hulp, waardoor de bezetting in de redoute terug gedreven en de eerstbedoelde Fransche officier gedwongen werd het genoemde vaartuig te verlaten. Hij trok zich in de redoute terug. Het hand-granaten-vuur nam daarop uit dezen post in hevigheid toe, terwijl het geschut der vesting deszelfs flanken ondersteunde. De belegerden verloren dan ook bij dezen aanval meer dan 60 man aan dooden, terwijl de bezetting der redoute slechts 20 man aan gesneuvelden en gekwetsten telde.

Hierop werd des anderen daags, den 21sten Augustus, des morgens ten 8 ure, wederzijds een stilstand van wapenen toegestaan, om de dooden af te halen en te begraven; welke wapenstilstand *Chamilly* evenwel, nu en voortaan, alleen onder de voorwaarde aannam, dat de Franschen de lijken zouden aanbrenge, maar de wapenen en kostbaarheden behouden. De uitvoering van deze verdragen geschiedde altijd onder het opzigt van den plaats-majoor *de Violaine*, van welke gelegenheid deze gebruik maakte om dikwerf de aanvals-werken te verkennen.

De redoute op den regter-oever der Maas, wederzijds uit de vesting geflankeerd, diende om de brug en de ge-

meenschap te verzekeren. Dezelve had den vorm eener kleine halve maan, ter hoogte der storm-palen bemuurd, hebbende eene borstwering, achter de beide faces, van 22 voeten dikte; verder eene vrij breede gracht en eene rij palissaden op de berm. Deze berm had eene zoodanige breedte, dat men rondom dezelve een soort van *fausse braye* had gemaakt. Ook de keel was bemuurd en werd door musket-vuur uit de vesting ondersteund. Des avonds begonnen de belegeraars uit 2 mortieren te werpen, en van de overzijde der Maas met 3 mortieren; ook van den boven-aanval wierp men uit 3 mortieren op de stad. Vijf kompagnien van het Friesche regiment kwamen het Staten-leger versterken.

Den 22sten Augustus begon men de stad van de Ravesteinsche zijde met eene menigte bommen en steenen te bewerpen, hetwelk, gevoegd bij het kanon-vuur, de stad bijna geheel verwoestte. Reeds waren 5 kanon-batterijen in werking, en men werkte met inspanning aan verscheidene andere.

In den nacht van den 22sten op den 23sten Augustus poogde de belegeraar nogmaals laatstgenoemde redoute te veroveren, met zich eenen doortogt door de gracht te banen; doch de kapitein *Desescourt*, die aldaar het bevel voerde, verdedigde zich manmoedig, en weldra, door elf 24ponders, met schroot geladen, van de stadszijde ondersteund (als zijnde deze reeds bij dag in eene, het glacis flankerende, rigting gesteld), werd ook deze aanval met groot verlies afgeslagen.

Overigens was er in eenige dagen niets bijzonders voorgevallen. De zware regen die bij voortdoring aanhield, verhinderde de belegerings-werkzaamheden niet weinig. Het lage terrein rondom de stad werd door deze regens zoo glibberig, dat de werklieden zich nauwelijks op de beenen konden houden.

Den 24sten Augustus wierp men karkassen, brand-kogels, kunst-vuur en eene soort van spiegel-granaten in de vesting, welke veel verwoesting aanrigteden en de bezetting niet weinig deden ontzetten; ook schoot men van den beneden-aanval uit 12 kartouwen, en over de Maas met gloeiende kogels, die men nog het meeste vreesde, wyl dezelve niet ontdekt werden dan na reeds brand te hebben verwekt (1). Ook in den boven-aanval begon eene batterij van 6 stukken te spelen, zoodat er toen in 't geheel 6 batterijen in werking waren.

Om niet dagelijks ieder kapitein, die de wacht in de redoute moest betrekken, op nieuw zijn te houden gedrag

voor te schrijven, droeg de gouverneur de verdediging van dit werk, tot nader order, aan de *Saint-Just* op.

De stad begon nu zoo naauw ingesloten te worden, dat er bezwaarlijk iemand uit of in konde komen. De waakzaamheid werd ook, vooral des nachts, verdubbeld, waardoor een uit Maastricht komende bode, als bedelaar verkleed, werd opgevangen en in het kwartier van den provoost-generaal gebragt; men vond bij hem niets dan een pas van *de Betou*. Ondervraagd zijnde, of hij niet eenige brieven bij zich had gedragen, antwoordde hij ontkennend; maar *Rabenhaupt* liet niet na, de plaats, waaromtrent hij gevat was, naauwkeurig te doorzoeken, waarop men nog twee brieven bezijden den weg vond. De een was van den prins van *Condé* en de andere van den graaf *d'Estrades*; de eerste in cijfers en de andere open en met gewoon schrift; deze was van geen belang, daar men zich slechts daarin beroemde van vele gevangenen in den laatsten veldtogt gemaakt te hebben. De andere brief ontcijferd zijnde, was in zediger en gematigder termen gesteld.

Den 25sten gebood de gouverneur, op het midden van den dag, eenen uitval met 20 man, onder de luitenants *Trouillard* en *Bruneau*, uit de redoute aan dien kant op de sappen-hoofden des belegeraars te maken. Na ongeveer 15 man der belegeraars gedood te hebben, moesten de uitvallers wijken, latende 10 man en eerstgenoemden luitenant op de plaats, terwijl ook *Bruneau* zwaar gewond werd.

Niettegenstaande het kleine bruggen-hoofd krachtig door flank-vuren uit de vesting beschermd werd, naderde de belegeraar hetzelfde meer en meer, zoodat men vooral des nachts voor deszelfs behoud bezorgd werd. De raad-pensionaris *Fagel* kwam dezen dag wederom in het leger, met een geschenk voor den generaal *Rabenhaupt* en eene goede som gelds voor de arbeiders.

Den 26sten Augustus gebood *Chamilly* nogmaals eenen uitval op het midden van den dag, met 15 uitgezochte manschappen, aan welks hoofd de luitenant *Gavarry* stond. Ofschoon deze kleine magt wondeten van dapperheid deed, en het sappen-hoofd des belegeraars met de grootste onstuimigheid en met blanke wapenen overviel, zoo werden, ongelukkiger wijze, door een overijld schroot-vuur, dat men van den overkant tot ondersteuning van dezen uitval maakte, 8 à 10 derzelve, en alzoo door hun eigen geschut, gedood, en waarover (zoo zegt het meer genoemde *dagregister*) bij den belegeraar een algemeen gelach opging. Nog zegt laatstgenoemd Journael: dat dezen dag 2 regimenten der bezetting bij *Chamilly* op eene overgave zoude hebben aangedrongen, doch dat deze hun dadelijk tot andere gevoelens had gebragt. De gouverneur was dermate verbitterd op zekeren artillerie-kom-

(1) « *Cas boulets rouges,* » zegt het Fransche relaas, « *sont assurément plus à craindre que tout le reste, et pendant le siège rien ne nous brâla d'avantage que cela. On ne sait d'ordinaire ce que devient le boulet, et on ne s'aperçoit du lieu où il est tombé que par le feu même* »

missaris, welke de bovengezegde kwalijk gerigte schoten had laten doen, dat hij zich verscheidene dagen niet voor *Chamilly* durfde vertoonen. Aan de andere face viel het daar-entegen geheel anders uit; de *Violaine* deed daar zoo juist en wel van pas vuur geven, dat de belegeraars, na eenigen op de plaats te hebben gelaten, zich snel wederom in de loopgraven moesten werpen. Gedurende dit gevecht was de kapitein *Nagay*, die de wacht in de redoute had, op de borstweer gestegen, om de uitvallers te rigten en aan te moedigen, en werd hierbij door een musket-schot gedood.

In den nacht van den 26sten Augustus doorgroef de belegeraar den dijk van Ravestein, op ongeveer 100 passen van het logement dat door *Chamilly* tot dekking tegen het aftappen der vóórgracht was daargesteld, en breidde zich ter rechterzijde uit door middel van eene groote wapenplaats. Dezen zelfden nacht deed de belegeraar rondom de vesting vreugde-vuren ontsteken, gevolgd van 3 salvo's uit al hun geschut en musketten, wegens de op *Condé* behaalde zege bij Senef.

Den 27sten Augustus deed de bezetting der redoute wederom eenen uitval, onder de leiding van den luitenant *de Gavarry*, doch werd ditmaal spoedig terug geslagen, latende 2 dooden op de plaats, terwijl de bevelhebber met zijn 2den luitenant gewond werd. Denzelfden nacht trokken nog 5 man uit de redoute, en waagden het, door dránk verhit, om met hand-granaten het sappen-hoofd der belegeraars, dat reeds nabij de gracht der redoute kwam, te bewerpen en bragten eene fascine mede, zonder eenig verlies.

Chamilly wilde het behoud der redoute door alle denkbare middelen rekken; te meer, wíjl de belegeraar van den geheelen tegen-oever, na derzelve verovering, meester zoude wezen, zijnde een meerendeels hooge waard, waar hij, uit zijne ruime en digt aan den oever komende wapenplaats, al het nog overgebleven gedeelte der stad konde vernielen, de werken in den rug beschieten, en daarenboven de beide aanvallen, door het van nabij geheel in bres leggen der halve bastions C en D mitsgaders der hoornwerken N en U, ongemeen begunstigen. Hij besloot dan, om, in den nacht van den 27sten op den 28sten Augustus, nog eenen uitval uit de redoute te doen. De belegeraar verloor daarbij meer dan 50 man, doch ook de beide officieren, die den uitval bestuurden, werden gewond en verscheidene manschappen bleven op de plaats.

De belegeraar zag nu wel, dat zijn voornemen, om de redoute door mijnen te bedwingen niet zoude slagen, en besloot derhalve dezelve met het kanon geheel te vernielen; hetwelk bereids zoude geschied zijn, indien de daartoe opgeworpen batterijen niet telkens, wanneer zij begonnen te werken, door eene convergerende kanonnade uit de

vesting gedemonteerd waren geworden. Eindelijk gelukte het den belegeraar achter eene hooge zware borstwering, op den wederzijdschen waard, beter tegen de vesting gedekt, eene batterij op te werpen, waaruit hij met vier 24ponders zoo ruw op de redoute schoot, dat er, tegen 4 ure des namiddags, reeds eene bres voor wel 20 man in het front in de rechter-face bestond. Ook dit kon de bezetting der redoute niet verschrikken, daar zij deze bres onmiddellijk met eene dubbele palissaden-rij, even als de reeds beschrevene in den bedekten weg, omarmde. De bres werd zelfs des nachts eenigermate, onder de leiding van den kapitein *Saint-Sulpice*, hersteld; laatstgenoemde had *Saint-Just*, op bevel van *Chamilly*, moeten vervangen, uithoofde de tegenwoordigheid van dezen officier gevorderd werd bij den beneden-aanval van Ravestein. Ook gebood *Chamilly* zijnen ingenieur *de Saxis*, om in het midden der redoute, door middel eener put, eene zware mijnoven aan te leggen, opdat men, tot het uiterste gebragt, bij een gedwongen verlaten dezelve nog konde doen springen en geheel wegruimen. De ponton-brug vernield zijnde, gelijk mede de vlottende batterij of redoute (aldus door de Franschen genaamd), had de gemeenschap alleen nog plaats door middel van een vaartuig.

De vlottende redoute had tot nog toe goede diensten bewezen. Eens liet de gouverneur, des nachts, een lang kabel aan dezelve vast maken, bewapende dezelve met 200 man, en deed het vaartuig nu, des avonds ten 10 ure, in de grootste stilte, onder begunstiging der duisternis, tot regt tegenover den beneden-aanval van Ravestein afzakken. Aldaar aangekomen, openden deze 200 man een zoo hevig en wel aangebragt vuur, dat de belegeraar gedwongen werd, de in de flank genomen sappen-hoofden te verlaten. Toen de dag aanbrak, ontwaarde de belegeraar dat het deze vlottende redoute geweest was, die, later andermaal eenen zoodanigen uitval beproefd hebbende, door eene daartoe expresselijk opgerigte groote batterij eindelijk in den grond geboord werd.

Den 28sten Augustus zag *Rabenhaupt* een groot gedeelte der vesting-werken, waaronder ook het bastion D, geheel door zijn kanon vernield, zoodat de vroegere vorm der stad niet meer te herkennen was; dewíjl ook de toren, de kerk en alle huizen bijna in puin lagen. Hij meende daaruit te moeten opmaken, dat de zaken nu zoo verre gekomen waren, dat hij den dapperen gouverneur tot de overgave van dien puinhoop moest opeischen. Dit geschiedde dan ook, doch een weigerend antwoord werd gegeven.

Het bruggen-hoofdje was inmiddels van af den 28sten tot den 30sten Augustus dermate beschoten, dat het geen vorm meer had. Nu werd dan ook de voorbereide mijnkamer met 12 tonnen buskruid geladen, en de koker (*auget*), waarin de kruid-worst was, tot aan de rivier verlengd.

Sedert het wegvoeren der gijzelaars, was de parallel buiten de Bossche-poort zwak bezet, hebbende de belegeraar daarin vroeger altijd 1000 à 1200 man, doch de contravallatie thans gereed zijnde, waaruit deze parallel beschermd werd, was deze bezetting tot op meer dan de helft verminderd. Dit gaf *Chamilly* aanleiding tot het beramen van eenen krachtigen uitval, « om — zoo als hij zich uitdrukte — zijne bezetting wat te vervrolijken ». Tot dat einde hield hij den 30sten Augustus al zijne kavallerie in de stad gereed, en liet 100 infanteristen, onder geleide der kapiteins *de Lescossois* en *Querville*, door de kavallerie, even als de officieren, *en croupe* nemen, en alzoo door de geopende poort in sierken draf naar de bedoelde wapen-plaats voeren, alwaar zij de wacht, geheel onvoorbered, op het lijf vielen. De infanterie afgesprongen zijnde, had er eene verschrikkelijke slagting plaats, want die de blanke wapenen en het schot der infanterie meenden ontkomen te zijn, werden door de ruiters neêr gesabeld. De bezetting der parallel in wanorde ziende, stortte de kavallerie zich dadelijk tusschen deze parallel en de circonvallatie, waardoor haar de aftogt geheel was afgesneden; zelfs de contravallatie daartegen over, in dezen oogenblik almede zwak bezet zijnde, werd door den belegeraar verlaten. Deze uitval kostte den belegeraars 80 man aan dooden, en 2 kapiteins, 4 luitenants en 120 manschappen aan gevangenen. De laatsten waren meest allen door sabelhouwen gekwetst; bovendien vielen 3 vaandels in handen der Franschen. Deze laatste verloren slechts 1 ruiter en 1 soldaat; zijnde den ritmeester *Berfelt* het paard onder het lijf doodgeschoten. *Chamilly* had woord gehouden, want de vreugde onder de bezetting was groot, toen de uitvallers met de gevangenen in de vesting terugkeerden.

Na deze les deed *Rabenhaupt* de Bosch-poort met grooter magt bewaken, en de parallel door steilere afgravingen tegen het overtrekken der kavallerie behoeden. Onder de gevangenen herkenden de uitvallers een vroeger overgelopen Franschman, die reeds doodgeschoten werd nog voor hij de poort bereikt had.

De boven- en beneden-aanvallen vorderden intusschen meer en meer, en de waakzaamheid was nu zoo groot, dat men slechts om den anderen dag het, naast bij het hoofd des aanvals zijnde, bataillon afstelde.

De gouverneur liet zijnen pontonnier-kapitein, welke verdienstelijke officier voor alles berekend scheen, eene soort van slaapplaatsen opstellen, hebbende slechts 4 voeten hoogte. Men gebruikte daartoe de zeilen der vaartuigen en die der vlottende redoute. De soldaten waren meerendeels op de gracht-boord gelegerd, waar zij nog het meest gedekt schenen, ofschoon het kanon-vuur er nog velen wegnam, vooral dat van de eenigzins beheerschende en

verwijderde batterijen der belegeraars, waarvan de kogels meer duikende en strijkende aankwamen. De geweren en andere wapens stonden nevens hen in de beste orde, terzelfder plaats waren de kookgaten, wordende er gedurig versch leg-stroop gegeven en het oude verstookt.

De werkzaamheden aan de circonvallatie aan den Boschkant waren zeer vertraagd geworden, door de bedriegerijen van eenen ingenieur, *Quirijn van Labrecht* genaamd (1). Deze liet, namelijk, de gemeenten, die op hunne beurt werklieden moesten leveren, door geld van deze verpligting vrijkopen. Gevat en gevangen gezet zijnde, had hij gelegenheid om te ontvlugten. In eene batterij des belegeraars raakten in dezelfde dagen 600 ponden buskruid in brand, waardoor velen het leven lieten. Men schoot meer en meer met gloeiende kogels op de stad.

Den 31sten Augustus werd van weerskanten hevig gekanonneerd. De gouverneur had de gewoonte, om dikwijls des nachts te doen vuren, wordende door middel van vuren, op daartoe vervaardigde komfooren in de voorwerken geplaatst, de rigting van het geschut aangegeven. Dit geschiedde niet alleen om de voordeeligste werking op den aanvaller aan te wijzen, maar ook om de bezetting in den bedekten weg niet te schaden, daar reeds de ondervinding, vijf dagen te voren, geleerd had, dat niets nadeeliger op de bezetting werkte, dan wanneer er door eene overijde of onvoorzigtige bediening der stukken van de verdedigers zelve getroffen werden.

Denzelfden dag werd de luitenant *Saint-Laurent* in de redoute, door een kanon-kogel, van de beneden-attaque komende, gedood. Hij was door *Chamilly* belast om de mijn aan te steken, wanneer de belegeraar er met overmagt en door bestorming inkwam. Hoewel het bewustzijn der ondermijning den belegeraar van dezen storm nog terughield, zoo werd de bezetting, sterk ongeveer 100 man, dermate geteisterd, dat zij, na het verlies van haren officier, in eene groote aak overstaken, welk vaartuig in den grond geboord werd, zoodat er velen verdronken. Terwijl de belegeraar zich tot het stormen slechts langzaam gereed maakte, in de meening zijnde dat er nog bezetting in was, en uit vreeze voor de mijn, zoo benuttigde *Chamilly* dit oogenblik, en liet een goed zwemmer met eene lont overgaan, om de kruidworst aan de rivierboord aan te steken. Tevens beval hij, om bevorens eenen afzonderlijken en daartoe vroeger geplaatsten kruidton te doen springen, ten einde den belegeraar in den waan te brengen dat dit de mijn zelve ware, om hem, in massa de redoute nu bestormende, aan de werking der groote of eigenlijke mijn bloot te geven. Ten 9 ure des avonds werd de kruidton ontstoken, blijvende de bedoelde sol-

(1) Bij *Falkenier*, het verwerde Europa, bladz. 510-515, vindt men nog het een en ander omtrent dezen *Quirijn van Labrecht*.

daat digt aan den oever op den grond liggen, gereed de mijn te ontsteken. De belegeraar viel echter in dien strik niet; toen het 10 ure was ontstak de bedoelde man de groote mijn en zwom naar de stad terug. De redoute was nu ganschelijk vernield; de belegeraar, dezelve willende naderen, werd hevig met een daarop in tijds gerigt schroot-vuur, uit zware kalibers, van de overzijde, begroet; doch des anderen daags gelukte het hem, om nabij het vernielde bruggen-hoofdje eene batterij tegen de stad, van 4 halve kartouwen en 2 mortieren, tot stand te brengen.

Daar er binnen Grave eene overgrootte massa korn in alle kelders geborgen was, zoo liet *Chamilly*, bij het klimmen der gevaren, om den soldaat genoeg te doen, eene dubbele ration graan uitdeelen, waarmede het geheele beleg door werd voortgegaan. Alle koren-molens waren vernield, zoodat men gelukkig was van een matig getal hand-koren-molens te zijn voorzien, waarmede de daartoe bestemde burgers onophoudelijk in hunne kelders werkten en geregeld afgelost werden. De bommen en gloeiende kogels vernielden nu ganschelijk alle nog geheel of gedeeltelijk staan geblevene huizen. Het vee, reeds vroeger geslagt en ingezouten, was geheel aan de bezetting uitgedeeld, slechts eene geringe hoeveelheid bleef nog voor de officieren over. Evenwel werden nog eenige weinige ossen voor de gewonden bewaard, door de zorg van den intendant *des Madrys* en der heeren *Sauvé* en *Hubert*. Deze laatste begaf zich bij alle attaques, en meed geene gevaren om de soldaten geregeld van al het mogelijke te voorzien. *Sauvé* werd met het hospitaal belast, en kweet zich op eene waardige wijze van zijne zorgelijke taak. Van de ingestorte gebouwen werden de balken en ribben tot het aanmaken van Vriesche ruiters, storm-palen, enz., benuttigd.

De klimmende nood dwong den gouverneur over te gaan, tot het slagten van paarden welker vleesch sterk gezouten werd, om er den zoeten smaak van weg te nemen. *Chamilly* ging ook in het nuttigen van dit vleesch zijne ondergeschikten met een goed voorbeeld voor; zelfs at hij in hunne tegenwoordigheid met smaak raauw paarden-vleesch, hetwelk sommigen echter voor goed ossenvleesch hielden. De belegeraars schertsten met de bezetting, roepende: « *Mangeurs de bêtes ferrées,* » en hinkten even als de paarden, wanneer zij de wacht in de loopgraven betrokken; anderen lokten hen uit, om liever over te komen en met hen het keurigste ossen-vleesch en spek te komen deelen. De aanhoudende teleurstelling van onderstand in levensmiddelen te bekomen, de toenmaals meer nog bestaane afschuw van paarden-vleesch, de gedachte dat zekere algemeener wordende en meestal doodelijke buikloop er de oorzaak van was, eindelijk de spot der

belegeraars, deden te zamen eene toenemende desertie onder de bezetting ontstaan.

Chamilly was daarover zeer ter neer geslagen; beducht dat het nog erger gevolgen zoude hebben, liet hij achtervolgens alle de regimenten der bezetting voor zich komen, en hen met waardigheid toesprekende, stelde hij hun voor: dat zij, die zich geen hart genoeg of te bangen adem in hunne borst gevoelden, om in de schoone zaak, welke zij begonnen waren, te volharden, dit hem nu openbartig zouden verklaren; dat hij te zeer begreep, dat het alléén brave krijgsmakkers konden zijn, welke tot het einde toe volhielden; en dat, wanneer een hunner de vermoeyenissen en inkrimpingen niet meer wilde verduren, deze konde vertrekken werwaarts zij goed vonden, dat men hem zelfs 10 pistolen zoude mede geven; dat hij voor zijn persoon echter het vaste voornemen zoude gestand doen, pal te staan en de zaak tot het uiterste zien komen; dat het de zaak des konings en van Frankrijk was, en het hunnen grootsten roem en eer geldde; doch ook wel wist hiertoe niet te kunnen geraken, dan met behulp eener trouwe en brave bezetting! Allen waren door deze taal en door de tooverkracht des roems op nieuw bezielde geworden, en zwoeren, met een *leve de koning! leve onze brave gouverneur!* alles tot het uiterste toe met hem te deelen, en dat zij zich van hen, die zwakheid mogten betoonen, wel zelve zouden ontdoen, om hem verder leed te besparen. *Chamilly* prees hunnen ijver, deelde aan velen geld uit, en zwoer insgelijks zich nimmer van hen te scheiden.

De indruk welken *Chamilly* op hen gemaakt had, was zoo groot, dat zij, inderdaad, eenige dagen later, een, bij het overloopen naar den belegeraar, gevangen kameraad, welken *Chamilly* hen ter bestraffing overgaf, geregeld, bij wijze eens krijgsraads door hunne onder-officieren, korporaals en oudste 10 soldaten gehouden, in den bedekten weg, op de plaats welke hij verlaten had, doodschoten; waarna geen hunner meer overliep.

Het kanon-vuur was nu onafgebroken, en behalve de magt welke den belegeraar te hulp kwam, groeiden zijne batterijen allerzijds aan. De kapitein *La Tour* werd in den bedekten weg door een musket-schot gedood.

Het regiment van den kolonel *Kirchpatrik* was nu geheel voltallig voor Grave, ook dat van den kolonel *Taminga* uit Groningen. De belegeraar aan den regter Maasoever de handen vrij krijgende, zoo werd al de infanterie, uitgezonderd 1½ regiment, van het dorp Balgoijen, aan de linkerzijde gebragt, en de kwartieren of wijken bleven nu bepaaldelijk aldus verdeeld: de kolonel *Hundebeek* behield de stelling van Velp of den beneden-aanval; de Brandenburgsche ruitery lag aan den oostkant, en was tegen de hulp van buiten verschanst; de kolonel

Beaumont met 4000 man voor het hoornwerk aan den westkant, en de kolonel *Golstein* zuidelijker naar de Maas; de heer *Rabenhaupt*, de prins van *Koerlandt*, de kolonels *Nieuwandt* en *Klooster* hadden elk ook eene bijzondere wijk. *Hundebeek* had in den beneden-aanval onder anderen eene batterij van 7 halve kartouwen en eene andere van 4 drielingen, waarmede hij de verdedigers veel nadeel deed. De loopgraven werden nu ook meer en meer met sterke wachten voorzien, en aan de beneden-attaque werd alles voor een' krachtigen storm voorbereid. De zware regen had zulks tot nog toe verhinderd, en wel zoodanig, dat de belegeraars tot aan de knieën door de klei moesten gaan; men wapende zich daartegen zoo veel men konde, met beddingen van planken en horden te maken, door palen gesteund. Het werpen van bommen maakte nog altijd eene groote verwoesting onder de belegerden, dewijl ze van eene bijzondere grootte waren, wegende 3 tot 400 ponden. Een op de Franschen veroverde mortier, uit *Wezel* aangevoerd, wierp eene bom van 464 ponden. Volgens het Hollandsche Journael wierpen de belegeraars bommen van 500 ponden.

Den 3den September schikte *Chamilly* zekeren *Petit*, ruiter bij *Saint-Louis*, een Vlaam van geboorte en van eenen zeldzamen stouten geest, naar *Mazeijk*, om zijne brieven over te brengen, in welke hij het Fransche hof den toestand van alles berigtte, verslag gevende van hetgeen waaraan hij het meest gebrek begon te lijden.

Deze *Petit* was van de Hollanders om zeker misnoegen weggelopen, en stond bekend voor een' der beste zwemmers. Hij trok een linnen kleed aan, deed de brieven in een waterdigt mastiek van taai gemaakt rood lak, en liet zich des nachts in stilte tot beneden de circonvallatie afdrijven, alwaar hij, door niemand ontdekt zijnde, uit de Maas trad, zijne kleederen in een huis droogde, en vervolgens langs hem bekende wegen en voetpaden door de Peel de brieven ter hunne bestemming bragt.

De belegeraar beschoot nu zoo hevig de stad en vorderde zoo zeer met zijne loopgraven, dat *Chamilly* geen ander middel overbleef, dan door gedurige kleine en groote uitvallen den belegerings-arbeid te vertragen en op diversie te werken.

De generaal *Rabenhaupt* scheen in twijfel te geraken, of hij zijne belofte aan de Staten-Generaal gedaan, om *Grave* te bedwingen, zoude kunnen vervullen, en begon reeds aan 4 gebastioneerde forten te doen werken, gelijk op het plan is aangewezen. Velen dachten toen, dat hij zich alleen tot eene blokkade wilde bepalen; maar de bezetting van *Grave* werd in deze verwachting te leur gesteld, want niettegenstaande de aanvallen steeds met verlies werden afgewezen, zag men *Rabenhaupt* getrouw en met de zeldzaamste volharding en inspanning telkens zijne aan-

vallen hernieuwen. De belegerden hunne verliezen niet kunnende aanvullen, moest de bezetting, bij eene zoo steeds levendige en wakkere verdediging, ook aanmerkelijk dunnen.

Chamilly had zich evenwel nog niet van zijne voorbe-reide mijnen tegen de boven- en beneden-aanvallen behoeven te bedienen, uithoofde de belegeraar, door gedurige uitvallen, door de wel geplaatste vóorschutters in de *retours-offensifs* en door het vereenigde kanon-vuur op deze attaques als bij uitsluiting gerigt, tot nog toe op dezelfde hoogte gehouden werd; alléen had hij zich meer uitgebreid en ruimere wapen-plaatsen of parallellen aangebragt; zoodat nu eerst alles een nog veel vinniger strijd deed voorzien.

Niets scheen ook het heldere oog van *Chamilly* te ontglippen. Zoo liet hij, in den nacht van den 2den op den 3den September, 6 zijner pontonniers, met schoppen voorzien, dwars door de moeras gaan, om den vroeger gemelden dijk, waartegen het water reeds aanmerkelijk was opgeklommen, te doorgraven, als wanneer de persende stroom dadelijk eene ware doorbraak deed ontstaan.

Dit had ten gevolge, dat men zoo veel water voor en in de stads-grachten kreeg, dat de weg naar 's Bosch met de meergemelde parallel dermate onder water liep, dat de belegeraar dezelve moest verlaten; en men de water-koren-molens in de stad wederom in werkzaamheid konde brengen. De doorbraak buiten het bereik van het geschut der vesting zijnde, werd dezelve door den belegeraar met veel inspanning wederom gedigt, en de dijk door hem, na deze les, dan ook voortaan beter bewaakt.

Van den 3den tot den 5den September was het vuur van weerskanten ongemeen sterk; de vesting scheen als door een rookwolk omgeven, en leverde een vreeslijk maar zeldzaam schouwspel op. Den 4den September waren nog 600 Engelschen in het leger aangekomen. Uit *Nijmegen* en omstreken zond men een vrij groot aantal meester-timmerlieden met hunne knechts naar het leger. Een groot aantal vaten, zandzakken, balken, rijs en andere materialen werden mede uit die kwartieren voor de vesting gevoerd, om bij den storm-aanval gebruikt te worden.

De generaal *Rabenhaupt* verzocht aan *Chamilly*, om zeker geneesheer, die in Holland zeer geacht was, uit de vesting te laten; maar de eenige voor de inwoners der stad zijnde, verontschuldigde zich de gouverneur, en deed tevens *Rabenhaupt* weten, dat, wanneer hij de achtergeblevene gijzelaars niet van de noodige levensmiddelen en drank voorzag, zij zich moesten getroosten munitie-brood te eten, daar het onbillijk zoude zijn aan deze ververschingen toe te deelen, die de verdedigers zelve zoo zeer

benoodigd hadden. Terzelfder tijd kwamen vele vrouwen den gouverneur verzoeken om haar den tiltogt toe te laten, hetwelk hij volgaarne toestond; doch *Rabenhaupt* weigerde deze ongelukkigen den doortogt, waarover *Chamilly* vertoornd, onder anderen den 5den September schertsende schreef: « dat hij daardoor overtuigd werd, dat deszelfs ouderdom hem ongevoelig voor de schoone sekse scheen te maken, en hij het hem aangeboden geschenk gaarne terug nam.»

Van af den 5den tot den 9den September werd steeds van weerskanten hevig gevuurd; wordende onophoudelijk bommen en allerlei kunst-vuren op de stad en in de binnen-ruimten der werken geworpen. De kapitein *de Thireront* werd in het hoorn-werk van Ravestein gedood. Den 6den September, omtrent den middag, deed de belegerde eenen uitval op de boven-attaque met 300 ruiters, ieder met een infanterist en croupe. De twee kompagnien van de kapiteins *Raeijmaker* en *Vijterwijk* werden door dezen uitval schier geheel vernield; wordende eerstgenoemde gedood en de laatste zijne beenen in stukken geschoten, waaraan hij den 9den overleed; ook de vaandrighs *Harmen Land* en *ten Over* stierven den heldendood. Den 9den viel er wederom veel regen en brak de dijk tot opstuwing van het peel-water door, waardoor veel water in de loopgraven kwam.

Om opgewektheid en vrolijkheid onder zijne ondergeschikten gaande te houden, bedacht *Chamilly* onderscheidene kunstgrepen. Onder deze middelen moet de navolgende, vrij belagchelijke, kunstgreep genoemd worden, omdat dezelve doel trof. Hij liet, namelijk, een schurftig paard aan manen en staart met ruim 200 lont-touwjes behangen, en bij het vallen der duisternis aansteken. Dit vurig en wild geworden dier, joeg men langs den dijk, den eenigen regten weg, naar de belegeraars toe. Deze de menigte aansnellende lichten bespeurende, maakte alarm en een hevig vuur op den onbekenden aanvaller. Het paard, door dit vuren verschrikt, wierp zich ter rechterzijde, moest, den dijk verlatende, al de vuren van hun regter-retranchement doorstaan, en was evenwel niet gewond. Daar men in dezen oogenblik niet uit de vesting-werken schoot, kwam het paard langs denzelfden dijk naar de verdedigers terug. Men ving het op, en werd met nieuwe lonten voor de verlorene voorzien. Intusschen was de belegeraar dezerzijds van alle kanten naar de plaats des aanvals aangerukt, zoo wel kavallerie als infanterie: trom en trompet riepen hen tot den storm. De tijd aan het herstellen der uitrusting van het paard besteed, had den belegeraar in de gelegenheid gesteld zijne strijkrachten te verzamelen. Het kanon der belegerden op de werken en gewone verzamelplaatsen des belegeraars gerigt, velde in dien tusschentijd velen neer,

hetwelk naderhand door overloopers bevestigd werd. Een uur daarna joeg men het paard, geheel met ontstoken lonten omhangen, weder langs dijk naar den vijand; de blaauwe zwavel-vonken, al brandende op het paard uitgeworpen, deden het arme dier blindelings voort rennen. De belegeraars aanvankelijk in den waan dat zij de belegerden hadden terug gedreven, en nu in het denkbeeld, dat men den strijd hervatte, verdubbelden hun vuur op hetzelfde, waarop het paard gelukkig links van den dijk keerde, waar het nog niet geweest was. Dusdoende trok het al het vuur der belegeraars van af den dijk tot aan de rivier op zich, op niet meer dan 60 passen van hunne retranchementen. Het werd dan ook eindelijk dood geschoten; maar de brandende lonten nog steeds bemerkende, meende de belegeraars dat men niet durfde voortrukken, en dusdoende nog gedurig tot het aanbreken van den dag gevuurd hebbende, ontdekte men ten laatste dat het niets anders dan een paard was.

Chamilly had gedurende dit alles, een dozijn tamboers bij het eerste logement gesteld, die hun best den stormmarsch sloegen. Dit voorval vermaakte ongemeen de bezetting, en deed haar des anderen daags duizende spotters den belegeraar toewerpen. De generaal *Rabenhaupt* was er ook den geheelen nacht door op de been gehouden; hij liet des anderen daags aan *Chamilly* voorstellen, dat, aangezien deze de paarden zoo noodig scheen te hebben, hij hem, des verkiezende, ook wel dit schurftige wilde terug schikken. De bezetting beantwoordde dit slechts met een uitjouwen en een schaterend gelach. Meer dan 80 overgelopen Fransche soldaten kwamen 2 à 3 dagen later bij de bezetting terug, en gaven voor, hoofdzakelijk door deze vermaken daartoe uitgelokt te zijn en dat zij voortaan in het lot hunner landgenooten geheel wilden deelen. Reeds vroeger was er wederzijds aan de terugkeerenden vergeving aangeboden.

Inmiddels was de belegeraar met zijnen loopgraven-
arbeid, vooral naar de zijde van Ravestein, aanmerkelijk gevorderd, zich wederzijds van den dijk meer uitbreiende; de wapen-plaatsen waren door getraverseerde gangen verbonden, en dus met eene gedekte gemeenschap voorzien.

Chamilly alles door eigene oogen willende zien, bespeurde nu wel, dat de belegeraar de geheele voor-gracht ging omarmen, en men hem dus den overtogt moest trachten te beletten. Tot dat einde beval hij den plaats-majoor *Violaine*, om denzelfden nacht kleine logementen, in den vorm van redans, op de saillantten van de binnen-boord der voor-gracht — ter plaatse door hem zelve aangewezen — uit te graven en met den uitkomenden grond de borstwering te maken. Ook werden hier en daar op voorname punten dicht aan de voor-gracht eenige kuilen gegraven, waarin zich scherp-schut-

ters gedekt plaatsten. Deze voorzorg was van het grootste belang en van een verwonderlijk nut in het vervolg. De bedoelde werkjes zijn op het plan met de letter *x* aangewezen. Dezen dag werd het leger voor Grave met de regimenten *Boetslaer van Leeuwen* en *Tamminga* versterkt. De belegerden werkten overal, zoo achter de bressen als aan de batterijen, en hijden daartoe palen in de aarde, alsof zij een eeuwigdurend werk wilden bouwen.

De belegeraar alzoo versterking ontvangen hebbende, en willende de bezetting nog meer vermoeijen en versnipperen, begon nu met eene 3de attaque van de Bossche zijde, waartoe hij aldaar de loopgraven opende, nagenoeg in den vorm als in het plan is aangewezen, op hetwelk nogtans slechts eenige der voornaamste aanvals-werken, voor zoo verre dezelve uit de vesting zichtbaar waren, zijn aangeteekend.

Chamilly nam van de beide aanvals zijden een detachement, en vereenigde die om dezen 3den aanval te bestrijden.

Ook met het uitdeelen van paarden-vleesch moest men thans met spaarzaamheid te werk gaan, en het ration per kompagnie tot op 25 ponden verminderen. Dit maakte dat men nu slechts vijf paarden per dag voor de bezetting noodig had. Even als hun gouverneur, schertsden de soldaten dagelijks over het paarden-vleesch; de een zeide: *« depuis que j'en mange, je cours comme un diable, »* terwijl de gouverneur eens in den bedekten weg, op zekeren afstand, een soldaat bespeurde, die, bij het zien van een been, hetwelk uit zijn keteltje, onder het koken, kwam oprijzen, in zich-zelfen zeide: *« Si tu te fâches, je te rebriderai. »*

Van den 10den tot den 13den September had de belegeraar de attaque van Ravestein met die van de Bossche zijde verbonden, gelijk het plan aanduidt. In weerwil van het hevige vuur uit de vesting, verdiepten zij nogtans hunne loopgraven, verzwaarden de borstweringen, zoo van deze als van de batterijen, hoe dikwerf deze laatste dan ook vernield en de stukken gedemonteerd werden; zelfs versterkten zij de vleugels en het centrum hunner aanvallen door redouten en ruime wapen-plaatsen. Uit het land van Kuik werden eene menigte fascinen, horden en schans-korven aangebragt.

De generaal *Rabenhaupt* begreep niet, hoe eene bezetting, te midden van puinboopen en vernielde werken, en in den beklagingswaardigsten toestand gebragt, nog van geen verdrag wilde hooren. Hij schreef dus wederom den 10den September aan *Chamilly*, in zijn' brief uiteenzettende tot welk eenen drukkenden en zorgelijken toestand de Fransche legers gebragt waren, zeggende, na hoog daarvan te hebben opgegeven, aan het slot: *« Vous voyez bien que tout ceci étant, vous n'avez aucun secours à espérer, et qu'on ne vous écoutera peut-être plus, si vous voulez épiniâtrer la chose plus longtemps. »*

Chamilly antwoordde op deze beschrijving van den toestand des Franschen legers, dat dit, wanneer het ook zoo mogt zijn, dan nog eene reden te meer was, om in Grave vasten voet te houden en dat hij geene *hulp* noodig had, zeggende onder anderen: *« Vous savez vous-même que je n'en ai point voulu, et que j'ai renvoyé celui que le Roi avait fait partir de Maastricht avec les 8 meilleurs de vos otages. Vous n'aurez pas trop de toutes vos armées de Flandres pour vous venir aider dans l'embarras où vous êtes présentement; faites donc venir ces armées là à votre secours, pour nous donner lieu de faire encore une plus vigoureuse résistance. »*

Den 11den September kwam de Engelsche kolonel *Balenstein* uit 's Bosch in het leger, om de werken te bezigtigen; maar zich bij het vernielde bruggen-hoofdje aan de overzijde der Maas te veel bloot gevende, werd hij door een 24ponds kogel getroffen, die hem het hoofd en den eenen schouder wegnam.

Omtrent dezen tijd bood *Rabenhaupt* nogmaals alle overloopers vergeving aan, wanneer zij wederom in zijn leger wilden komen; zijnde er, gedurende dit beleg, eenigen tot de belegerden overgeloopen.

De batterij door den belegeraar ter hoogte van de verlatene redoute, aan de overzijde der Maas, opgeworpen, schoot zoo hevig op het rondeel nabij de Maas-poort, dat de Franschen genoodzaakt werden hun geschut daaraf te voeren, uit vreeze dat het anders in de rivier zou zijn gestort.

Het riviertje de Raam door de opstopping aanmerkelijk hoog buiten zijne oevers getreden zijnde, begon men nu reeds met de nieuwe waterloozing, buiten het leger om, in de Maas te leiden.

Den 16den Septembee werd aan de officieren der bezetting wederom eenig gezouten koe-vleesch uitgedeeld, blijvende er den 17den slechts 60 koeijen over, welke men voor de gewonden spaarde.

Den 17den September werd de Fransche kapitein-ingenieur *Belleville* door een' kanon-kogel gedood.

Tegen dezen tijd was *Coehoorn* wederom van het leger, na den slag bij Senef bijgewoond te hebben, voor Grave teruggekeerd, en wendde toen, zoo veel zijn invloed dit, als kapitein der infanterie, toeliet, het mogelijke aan, om, door beleid en dapperheid, den val der vesting te bespoedigen. Hij liet eene menigte drooge biesbossen en fascinen verzamelen, om dammen en bruggen door de voor-gracht te werpen. Hier was het ook, dat men het eerst van zijne draagbare kleine hand-mortiertjes gebruik maakte, waardoor hij de belegerden in den bedekten weg, in de terre-pleiuen en op andere plaatsén, buiten het bereik der gewone hand-granaten verwijderd, onophoudelijk door eene hagelbui van granaten verontrustte, en

grootte schade aanrigtte (1).

In den nacht van den 17den op den 18den September werd *Petit* wederom naar Mazeijk gezonden.

Den 20sten September was de belegeraar bij den bovenaanval tot aan de voor-gracht der contres-carpe gevorderd. De kolonel *Golstein*, wiens regiment dezen nacht de wacht in de loopgraven had, beval eenen aanval met 100 man, aan welker hoofd de kapitein *Verschoor* (in 1672 kommandant van Knodsenburg) was, om de wacht der Franschen in het boogvormige logement der contres-carps-boord van de voor-gracht, voor de Brug-poort, aan te tasten, terwijl kort daarop een storm aan den beneden-aanval zoude ondernomen worden. Deze aanval werd dapper uitgevoerd, wordende 4 Franschen neêrgeschoten en een luitenant, *du Fay* genaamd, na zwaar gewond te zijn, met 7 man gevangen genomen; maar de Franschen steeds voorbereid en zeer op hunne hoede zijnde, werd deze kleine magt weldra tot wijken gebragt, waarbij de kapitein *Verschoor*, alsmede een sergeant en 6 man gedood, en vele anderen gekwetst werden. De storm bij den beneden-aanval werd eveneens met verlies afgeslagen. Den 21sten deden de belegeraars eene batterij met 4 Franschen en 2 Duitsche halve kartouwen spelen.

Den 22sten werd de gouverneur, de gemeenschapsbrug der attaque van Ravestein overgaande, ligt aan het been gekwetst, hetwelk hij, niettegenstaande men het bloed zag, wilde verbergen. Tot zijne grootte smart en die zijner bezetting, moest hij twee dagen onder geneeskundige behandeling blijven; waarna hij, tot algemeene vreugde der zijnen, weder te paard in den bedekten weg verscheen.

Er werden den 22sten September, in een etmaal, 54 bommen in de stad geworpen, terwijl eenige kanon-batterijen bijzonder met revers-vuren werkten. *Rabenhaupt* wilde nu, dat men de breede en uit de boorden getredene voor-gracht door eene galerij zoude overtrekken. *Coehoorn* die in deze onderneming, uithoofde dezelve door eene grootte doordamming moest voorafgegaan worden, geen hoop van slagen zag, bood zich nogmaals aan, om de vesting, naar zijn vroeger gedaan voorstel, dadelijk te veroveren. Hij verlangde dat hem slechts een bataillon infanterie ter

(1) « Rien n'était plus incommode que cela, » - zegt het Fransche relaas, - « surtout pendant le jour, d'autant, qu'on ne voyait point la fusée - ce qui inquiétait extrêmement nos soldats, et il fallait que ceux qui voulaient réposer se levassent à tout moment pour éviter l'effet de la grenade. Ils ne se servaient que de petits mortiers pour cela; car le coup ne faisait pas plus de bruit que celui du mousquet. Ils nous les jetaient de près de 500 pas; le grand éloignement faisait que quelque fois la fusée qui se trouvait trop courte, étant consommée, le coup prenoit en l'air, ce qui n'arrivait pourtant pas souvent. »

beschikking gegeven werd, waarmede hij plotseling door middel van 3 daartoe in stilte te Venlo gemaakte vloten, de Maas des nachts wilde oversteken, om eene reeds bestaande grootte bres in het bastion D en in den daaraanluitenden ringmuur te beklimmen; als wanneer gelijktijdig met alle kracht uit de beneden- en boven-attaque moest gestormd worden. Deze voorslag werd tot zijn leedwezen niet beproefd, en hij zag dus met inwendige ontevredenheid de meer ingang vindende, tastbaar verwarde aanvals-wijze voortzetten.

Aan alle kanten deed de belegeraar met meer levendigheid werken; zijne werken kwamen reeds zoo dicht aan de voor-gracht, dat de grond in dezelve stortte. Nu bleek het eerst van welk nut de kleine redans en eenige putten waren, in de escarp-boord bij de saillanten der glacis, waarmede *Chamilly* thans den aanval, als het ware, te gemoet ging. De belegeraars konden geene fascine in de gracht werpen of zij werden op een pistool-schot gedood, wordende de ingeworpen fascinen met haken uitgetrokken of van de plaats geduwd. « Rien au monde, » — zegt het relaas, — « n'est comparable aux logemens que nous avons faits sur le dit avant-fossé à l'extrémité de notre glacis; de là on défend les passages à bout touchant. Un homme ne peut jeter ni fascine, ni autre chose pour combler le fossé, que vous ne lui mettiez le fusil dans le ventre. »

Aan de overzijde der Maas had de belegeraar de parallel of wapen-plaats *q p* opgeworpen, waarvan de borstweeer grootendeels met schauskorven was gemaakt, daarbij zoo dik en laag dat het geschut uit de vesting daartegen weinig vermogt. Gezegde parallel had gemeenschap met eene grootte gezonkene batterij, niet ver van de boord der rivier, voerende 5 stukken van 48 pond en 3 van 33 pond, waaruit de geheele face-muur van bastion D gelijkgronds in bres gelegd werd. De flank van dit bastion, die op de attaque van Ravestein zag, was den belegerde het meeste waard. Op deze plaats stonden 4 kanonnen van 24 pond, welke, volgens het Fransche relaas, meer dan 10 maal gedemonteerd of beschadigd werden; maar, aangezien men eenen genoegzamen voorraad van affuiten had, werden dezelve telkens zorgvuldig hersteld; vooral, wyl de gouverneur hier ter plaatse de toenadering, wegens den ongemeenen lagen rivier-stand, het meest vreesde; kunnende wel 30 man in het front deze lange strook tusschen de rivier en de werken overtrekken. Op bevel van *Chamilly* gelukte het den kapitein der pontonniers met zijne manschappen, om in éenen nacht, achter de face van gezegd bastion, regt tegenover eerstgenoemde zware batterij des belegeraars, eene gezonkene batterij te bouwen, welke reeds bij het krieken van den dag begon te werken, en de meergenoemde batterij des belegeraars aan de overzijde nu kompleet demonteerde; ook werd de

eerstgenoemde flank-batterij van 4 stukken door een breed épaulement en verdere voorzorgen zoo goed mogelijk tegen de revers-batterijen, van de overzijde der rivier, verzekerd. De bres in de bastions-face, welke ongemeen groot was, en waar *Chamilly* het meest eenen storm vreesde, werd ook met fougassen gewapend, welke men onder de steenpuinen bragt. Alle nachten werden bovendien eenige rijen aaneengekoppelde, korte en handelbare Friesche ruiters over de bres gebragt, welke kort voor het aanbreken van den dag teruggetrokken werden, om niet door het kanon vernield te worden. Nog hield men bestendig in het bastion 200 kruid-zakken gereed, met eenige granaten er in, om op de bres te werpen ingeval van storm; mitsgaders pik-kranzen, vuur-ballen, voet-angels, enz. De kavallerie stond den geheelen nacht te voet achter de bres en bewaakte dezelve, uitgezonderd een gedeelte hetwelk steeds opgestegen in den bedekten weg was. De Friesche ruiters waren van groot nut (1), met dezelve werden ook alle nachten de boven- en beneden-attaque door 20 à 25 stuks afgesloten, die ook bij het aanbreken van den dag zoo goed mogelijk terug gehaald of langs de heling getrokken werden.

De kerk, zegt het Fransche verhaal, werd in den nacht van den 22sten op den 23sten September door een' gloeienden kogel in brand gezet, waardoor ook de laatste water-koren-molen gedeeltelijk vernield werd, hoewel dezelve uit gebrek aan water reeds stil moest staan. In den nacht van den 22sten op den 23sten werden er 36 bommen op de stad en hare werken geworpen.

De luitenant *du Fay* werd den 23sten September met zijne 7 manschappen uitgewisseld; drie dagen daarna overleed hij aan zijne wonden.

De aanvals-werken aan de Ravesteinsche zijde, waren nu zoo zeer gevorderd, dat de belegerden het boogvormige logement moesten verlaten. Ook de boven-attaque vorderde aanmerkelijk, voornamelijk tusschen den dijk en de rivier. Uit eene aldaar opgeworpene batterij was het halve bastion ter linkerzijde van het hoorn-werk geheel vernield. *Chamilly* deed het halve bastion, omtrent V, met mijnen voorzien, en deed er ook eene tweede rij palissaden planten, op vijf voeten van het binnen-talud der borstweer.

Als een zeer opmerkenswaardig verdedigings-middel hier door *Chamilly* aangewend, en in latere belegeringen met eene zoo groote onverschilligheid over het hoofd gezien, willen wij herinneren, dat deze schrandere bevelhebber zeer goed inzag, dat, wanneer men op enge ac-

cessen de bepaalde wegen weet, waar een belegeraar moet doorgraven en zich logeren, het onhandelbaar maken der gronden op deze plaatsen den belegeraar alsdan meer tegenwerkt dan het geweldigste vuur van de wallen. Het was daarom dat hij, gedurende de nachten, in de smalle stroken langs de rivier-boorden, alsmede hier en daar op het glacis vóór de attaques, ter diepte van ongeveer 5 voet, eene menigte fascinen met palen van 5 à 6 voeten deed ingraven; de meeste dezer piketten door kruis-houten, haken en banden verankeren, en deze met eene dunne laag gronds bedekken liet. Ook liet hij ingesleepte boomen aldus verankeren, voorts afbraak en puin in plaats van goede gronden op ettelijke enge plaatsen aanvoeren. « *Ce qui fit,* » zegt hij, « *que les ennemis, ne pouvant creuser pour se loger, furent comme on verra dans la suite, souvent rebutés, avec une perte effroyable de leurs gens, sans pouvoir se loger.* »

De belegeraar vervolgde zijne werken, en had veel te doen om de gedurig vernielde batterijen te herstellen. Den belegerden begon het ook aan medicamenten te ontbreken, en het getal zijner gewonden reeds tot 8 à 900 gestegen zijnde, zoo bevonden deze zich in eenen betreuenswaardigen toestand. Niet de helft der gekwetsten en zieken konden in kelders worden behandeld, en het eenige huis dat men nog had en zoo goed mogelijk door blindaadje voor hospitaal ingerigt, werd ook, even als alle andere huizen, ongemeen door het kanon geteisterd, wordende menigwerf de gewonden op hunne paillassen door kogels en bomscherven getroffen. *Chamilly* was daarover zeer aangedaan, kwam hen gedurig bezoeken en liet zoo veel doenlijk de blinding versterken.

Eene menigte vrouwen kwam nogmaals, in den beklagenswaardigsten toestand, met vermagerde en door de kelderlucht verbleekte aangezigten, den gouverneur smeeken, om de stad te mogen verlaten, belovende van niet terug te keeren, wat *Rabenhaupt* ook doen mogt. *Chamilly* beloofde het, en nam eene list te baat, door ze regelregt, zonder *Rabenhaupt* daarover te schrijven, aan den kolonel *Nieulandt* te zenden, die in de nieuwe attaque buiten de Bosch-poort de wacht had, voorafgegaan door een tamboer, welke dien kolonel een brief uitreikte, inhoudende, dat de Staten-Generaal den uittogt dezer vrouwen verzocht hadden. Deze kolonel liet ze goedhartig doortrekken, waardoor ook eene menigte andere vrouwen uit de vesting toeschoten, die nog door vrees en vertwijfeling waren teruggehouden. De generaal *Rabenhaupt* dit voorval vernemende, gaf daarover zijne ontevredenheid te kennen, en beval dat men deze vrouwen verzamelen en naar de vesting zoude doen terug voeren. Door angst gedreven, hadden zij zich echter reeds door eene snelle vlugt in de omliggende gemeenten verborgen.

(1) *Chamilly* zegt zelf: « Tout homme qui sera assiégé doit songer à ceci, surtout quand il voudra opiniâtrer une affaire, et qu'il défendra une place de terre, un accès ou brèche. Cela rompt toujours le coup de la première furie des ennemis, et rend presque toujours tous leurs efforts inutiles. »

Het was te dezer tijd, dat de jeugdige vrouw, waarvan in den aanvang van dit geschied-verhaal gesproken is, weigerde om hare moeder en zuster te volgen, verkiezende liever al de gevaren en ijsselijkheden van dit beleg met haren minnaar te deelen (een der gijzelaars, die *Chamilly* ten haren gevalle in de vesting terug gehouden had), dan van de vergunning ter uittogt gebruik te maken. De Fransche schrijver schetst het verhevene karakter van deze jonge vrouw (zij was reeds weduwe en naauwelijks 20 jaren oud) met warme kleuren.

Het bewijst edelaardigheid in den Franschen geschiedverhaler, dat hij den moed en de liefde dezer jonge vrouw als eene kloeke daad met warmte schetst. « Maar waarom, » zoo zegt de hoogleeraar *Bosscha*, « zoude dan ook de daad van *Antje Tjebbes Tjebbinga* hier geene plaats mogen vinden? Deze achttienjarige Friesin, in de legerplaats des belegeraars zich bevindende, en vernomen hebbende dat haren jeugdigen echtgenoot, de luitenant *de Blau*, gesneuveld was, haalde zelve onverschrokken het lijk van haren geliefde van de plaats in de loopgraven, waar hij den dood had gevonden, om het in 't voorouderlijk graf te Leeuwarden bij zijne vaderen te doen rusten.»

Petit was nog niet terug van Mazeijk, waarom de gouverneur andermaal een ander, genaamd *Simon*, een zijner pontonniers, in den nacht afzond.

Den 25sten September liet *Hundebeek* 125 ledige kruidvaatjes met aarde vullen, om bij een' voorgenomen storm in de contres-carps-gracht geworpen te worden.

Den 26sten September werd de flank van bastion D wederom geheel vernield, waarom in de puinen zelve een logement, in den vorm eener lage of 2de flank, gemaakt werd; ook werden alle nachten de rijen palissaden langs de rivier-boord bij V zoo goed doenlijk hersteld.

Denzelfden dag viel eene bom in eene groep officieren van het regiment van Bourgogne, waarvan er twee gevaarlijk verwond werden. *Petit* kwam dezen nacht, langs omwegen, met moeite in Grave, bespeurd hebbende dat men op- en benederwaarts in de rivier bewaakte netten uitgezet had. Hij bragt een man uit Mazeijk mede, om den weg te leeren kennen. Beiden waren door de gracht gezwommen, hetwelk de belegeraar des anderen daags, aan eenige gevondene kleederen op de buiten-boord der voor-gracht, ontdekte. De brieven van *Louvois*, namens den koning, waren wederom geyuld met de verhevenste en hartelijkste lofzuiging over het manhaftig gedrag der bezetting. Uit eenen brief van *Estrades*, vernam men dat het beleg voor Andenaarde was opgebroken. Voortaan werd de briefwisseling over den dagelijks meer benarden toestand, door den van Mazeijk medegelragten bode onderhouden.

Den 27sten September werd men nog ruwer dan te voren door kogels, bommen en kunst-vuur geteisterd. Eene batterij van 9 stukken, nieuwelijks opgeworpen, vernielde de Bosch-poort en de bruggen voor dezelve. De belegeraar was in den nacht aanmerkelijk gevorderd met de loopgraven om het watervlak aan de Bossche zijde. *Chamilly* beval daarop den 28sten September, des avonds ten 6 ure, eenen uitval met 60 fuseliers, gekozen uit de boven- en beneden-attaque, aangevoerd door de kapiteins *Bonlieu* en *Desperoux* en door de ruitery ondersteund, wordende de infanterie door de ruiters *en troupe* genomen, terwijl de *Saint-Louis* het hoofd der aanvalskolonnen met zijne overblijvende ruiters ondersteunde. Men overviel niet alleen den belegeraar in de loopgraaf, om het watervlak leidende, maar zelfs tot in hunne wapen-plaats; de afgestegene fuseliers deden wonderen van dapperheid. Zij die de loopgraven verlieten om het te ontkomen, werden door de ruiters neêrgehouden, en eer de belegeraar regt wist, wat er gebeurde, was de zaak verrigt. De ritmeesters *de la Chaume* en *de Marcelly*, die de 60 voorste ruiters aanvoerden, hadden zich bijzonder onderscheiden. Men bragt als gevangenen mede: 1 luitenant, 2 sergeanten en 4 man, 26 bleven op de plaats, allen van het regiment van *Kirckpatrik*, hebbende de kolonel *Nieulandt* de loopgraven-wacht op die plaats; onder de dooden was ook de kapitein *Tengnagel*. Van de zijde der Franschen werden 2 man gedood, 3 ruiters en een paard gewond en 1 sergeant gevangen gemaakt.

Deze daad wekte den moed der verdedigers weder niet weinig op, en deed het vertrouwen op den goeden uitslag van alles wat *Chamilly* beval, zoo toenemen, dat dezelve, niettegenstaande de toenemende rampen, steeds welgemoed ten strijde gingen. *Chamilly* herhaalde hen ook dikwijls, dat het hem smartte zoo veel van zijne brave manschappen te moeten vorderen, maar dat de nood het onvermijdelijk maakte. Zijne minzaamheid en schertsende gezegden werkten nog meer uit dan de geldelijke belooningen, daar er sedert eenige dagen reeds bijna niets meer voor geld te krijgen was.

Deze gedurige en bloedige uitvallen, deed de verbittering onder de belegeraars toenemen. Den 28sten September klom een Hollandsch soldaat uit de loopgraven, en zette het uit al zijne magt op een loopen naar een Fransche schildwacht, welke dicht aan het voorste logement bij M stond, stak denzelfde overhoop, nam de ijzeren teerpot en het komfoor, welke des nachts tot verlichting dienden, mede, en kwam met dit zonderlinge zegeteeken behouden onder zijne kameraden terug. Deze daad van weergalooze onverschrokkenheid was te stonter, daar dezelve op het midden des dags en onder een hagelbui van kogels verrigt werd.

Den 28sten September deden de belegerden hevig met salvo's vuren, zoo uit kanon als musket, tevens als een teeken van vreugde over het opbreken van het beleg voor Audenaarde.

Den 29sten September deed de belegeraar bij den bovenaanval eene menigte fascinen aanvoeren, en met buitengewone levendigheid aan de werken arbeiden; doch weldra bleek het, dat zulks alleen moest dienen om de aandacht der belegerden van den eigenlijken storm uit den beneden-aanval af te trekken.

De generaal *Rabenhaupt* was wanhopende, dat hij zijne belofte aan de Staten-Generaal nog niet had kunnen volbrengen, en wetende dat de Prins van Oranje weldra voor Grave moest verschijnen, om een einde aan de zaak te maken, besloot hij, met alle mogelijke inspanning, het koste wat het wilde, het reeds geheel in bres liggende bastion D te bestormen, en met geweld langs de rivier door de palissaden-rijen V heen te dringen; waartoe onder de voorhoede bijlen, breekijsers, enz., uitgedeeld werden. Deze storm moest met alle krachten uit de evenwijdige wapen-plaats *q p* van de overzijde ondersteund worden. De aanvaller had zijne beschikkingen zeer goed genomen, en zonder de kloeke houding van *Chamilly*, benevens de dapperheid zijner troepen, ware de vesting ditmaal gevallen, althans het bastion D.

De kolonel *Hundebeek* was met zijne approches reeds tot aan de afsnijding V der Franschen, ook de regimenten van *Tamminga* en *Wagenheim* moesten op den middag van den 29sten September den storm beginnen; maar terwijl zij zich hiertoe voorbereidden, werd laatstgenoemde kolonel doodgeschoten, waardoor de storm tot vijf ure des avonds uitgesteld werd. Toen de aanval geschiedde, kwam *Chamilly* juist van den bovenaanval terug, en spoedde zich om met de hem vergezellende officieren op de plaats van het gevecht te verschijnen. Het bataillon van Bourgogne bezette dien dag het hoofd des aanvals, de beide bataillons van Normandije den bedekten weg. Zoodra *Chamilly* op de borstweer, of liever op de puinen van bastion D sprong, zag hij den belegeraar reeds tot aan de 3de rij storm-palen doorgedrongen, en door meer dan 4000 man, die langs den geheelen dijk van Ravestein met den stormpas aanrukten, ondersteund. Onmiddellijk riep hij den graaf *de Guiscard* en de officieren van Normandije toe, om het wijkende bataillon van Bourgogne met alle kracht te ondersteunen, zedende intusschen een officier, om nog 200 man hulptroepen van de boven-attaque naar bastion D aan te voeren. *Chamilly* stoeg, na deze bevelen gegeven te hebben, zelf weer te paard, en vond zijne kavallerie afgestegen, de bres in gezegd bastion bewakende alsof de vijand haar werkelijk bestormde; ook hier alles in orde vindende en de hulptroepen inmiddels aan-

rukkende, moedigde hij de zijnen in persoon aan. Het bataillon van Bourgogne hernam, op het zien van zijnen chef, de vorige stelling; al de officieren en soldaten van hetzelfde, in het voorste logement geposteerd, waren neêrgeveld, waartoe ook de ontstane brand van eenig daar bewaard buskruid en granaten aanleiding gaf; slechts de luitenant *Boisveaux* was er met een lanssteek afgekomen. De bataillons-chef *de la Roche-Tulon* deed wonderen van dapperheid. *Mayet* en 5 man uit het regiment van Bourgogne stonden nog pal achter eene blindering in het glacis des bedekten wegs, toen de beide bataillons van Normandije zich aansloten; doch eer deze troepen met de opdringende massa des belegeraars handgemeen raakten, deed *Chamilly* nog met de 4 stukken van 24 pond van de beneden-flank, met kogels en schroot op dezelve vuren. Te dier gelegenheid te dicht bij een 24ponder staande, werd hij door het recul van het stuk op 10 passen achterwaarts geworpen. Van zijne bedwelming teruggekomen, beval hij den graaf *de Guiscard* zich links van den dijk op den vijand te werpen, waardoor deze 4 stukken meer en meer moorddadig onder de dicht aandringende belegeraars werkten. Gelijktijdig deed *Chamilly* de voorste mijn spelen, waardoor verscheidene aanvallers vernield en de schrik zoo groot werd, dat zij begonnen te wijken. Dit deed de hardnekkigheid der verdediging toenemen; vele der aanvallers die van de hunnen waren afgesneden werden gedood, anderen in de Maas gedrongen, terwijl de belegeraars tot in hunne parallellen werden vervolgd. Het gevecht had aldus met wederzijdsche verbittering tot des avonds 8 uren geduurd. Men rekende dat de belegeraar in zijnen tot vijfmaal herhaalden storm-aanval, ongeveer 700 man op de plaats van het gevecht had achter gelaten. Er werden slechts 2 kapiteins, 2 luitenants en 2 vaandrighs van den belegeraar gevangen genomen. De Franschen hadden zeer veel door het musket-vuur uit de parallel *q p* doorgestaan. Alle hunne officieren gedroegen zich wakker; zij die zich ongemeen onderscheiden hadden, waren *de Violaine*, plaats-majoor, de graaf *de Guiscard*, *de la Tellaye*, *La Motte* en *Saint-Sulpice*. De ingenieur *Saxis* had zoo vele wonden bekomen, dat hij op de puinen stierf; *Geraudière*, *Corneille*, *Montvalon* en *Bellot* werden gedood, met wel 150 man, waarvan 47 gewonden; alsmede de kapiteins *la Chapelle*, *de Faulin*, *Celery* en de luitenant *de la Panche*; terwijl *Mayet*, de graaf *de Guiscard*, de ridder *de la Bourlie*, *la Roche-Tulon* en *Chamilly* zelf er met eene kneuzing afkwamen. De gouverneur zond een officier naar den bovenaanval en bij de Bosch-poort, om de bezettingen van het gebeurde verslag te doen; dewijl hij zich nog niet van de pas zoo hevig bedreigde plaats wilde verwijderen. Gedurende dit gevecht had de graaf *Guiscard* op-

gemerkt, dat de belegeraars reeds een klein logement dicht bij de voor-gracht hadden, zoodat men in eenen nacht het water uit de voor-gracht zoude kunnen aftappen. De kapitein *De Zecourt*, aan het hoofd van 50 man, veroverde hetzelfde dienzelfden avond, doodende de geheele bezetting die van geene overgave had willen hooren; vervolgens deed hij de aard-zakken en fascines wegvoeren en het logement slechten.

(Het slot in het volgend nummer.)

ANTWOORD

OP HET ARTIKEL, GETITELD:

INVALLENDE GEDACHTEN OMTRENT EENIGE VERBETERINGEN AAN DE UTRUSTING DER KAVALLERIE, VOORKOMENDE IN HET 9^e NUMMER VAN DEN MILITAIRES SPECTATOR.

In het 9de nummer van den *Militairen Spectator* vinden wij een artikel, getiteld als hierboven is aangeduid. Ofschoon wij, wat den hoofdzakelijken inhoud betreft, geheel en al met den schrijver instemmen, zij het ons echter geoorloofd, eenige bemerkingsen, hetzelfde betreffende, mede te deelen.

Met regt wordt in bedoeld artikel bemerkt, dat het te bevreunen is, dat verscheidene reeds meermalen voorgedragen verbeteringen vruchteloos zijn geweest; hieromtrent van eender gevoelen zijnde, is het ons niettemin voorgekomen, dat bij de regimenten vele verbeteringen kunnen ingevoerd worden, zonder dat het noodzakelijk zij, de hoogere goedkeuring, wanneer deze mogt achterwege blijven, af te wachten; verscheidene voorbeelden zullen tot staving van het beweerde strekken.

Het nut van twee paar laarzen met sporen, althans van sporen aan de laarzen en aan de schoenen te hebben, is onbetwistbaar; hoe vele omstandigheden kunnen niet voorkomen, waarin de ruiter, bij tijdelijk gebrek aan laarzen, verplicht is met zijne schoenen te paard te zitten; hoe droevig is het dan dikwerf met hem gesteld, vooral indien het een nog jong en minder geoefend soldaat is, wanneer hij zijne krachten, en wel eens vruchteloos, moet inspannen, om met de eenvoudige hakken zijn onwillig paard te doen gehoorzamen.

Het is om deze reden, dat bij de 2de brigade kavallerie het aanschaffen van een tweede paar sporen en het aanslaan derzelve aan de schoenen is ingevoerd geworden. Een tweede paar laarzen ware echter, gelijk zulks de schrijver van meermalen aangehaald artikel met regt bemerkt, veel verkieslijker, dezelve staan netter, geven weinig meerder last, vereischen niet veel plaats, en waarborgen den man, dat, mogt zijne linnen broek al een weinig gekrompen zijn, het op zijne sokken gestikte nummer niet zal zichtbaar worden, en de straatjongens hem spottende zijn nummer niet meer zullen achterna roepen.

De bemerkingsen, aangaande de doelmatigheid der linnen broeken bij de regiments-exercitiën, is eveneens zeer juist, doch hiertoe behoeft men geene autorisatie van hooger hand, blijkens het plaatshebbende bij het regiment ligte dragonders n°. 4 (en waarschijnlijk zal dit ook wel bij meerdere regimenten zoo zijn), waar reeds sedert verscheidene jaren het gebruik der linnen broeken bij de regiments-zomer-exercitiën is bevolen en ingevoerd geworden.

Zeer nuttig en noodzakelijk tevens is het de rij-broeken van een tweede paar stroppen te voorzien; dit is eveneens reeds sedert eenen geruimen tijd bij gemeld regiment ingevoerd. Omtrent de wijze hoe de stroppen aan de broek moeten vast gemaakt worden, zijn wij het met den schrijver hier invallende gedachten geenzins eens, daar de ondervinding geleerd en be-

wezen heeft, dat het vastnaaijen derzelve aan de binnenzijde en het vastgespen aan de buitenzijde, boven knoopen of anderszins verkieselijk is.

Algemeen is bemerkt geworden, dat door de zwaarte en breedte van het leder, waarvan het harnachement vervaardigd is, het paard nutteloos bezwaard werd; eene oppervlakkige beschouwing van een opgetoomd paard, is voldoende om zich hiervan te overtuigen. Waartoe dienen die breede teugels, bakstukken, neus-riemen, enz., van stang, trens en veld-halster? Elk dezer voorwerpen een derde minder breed makende, zoude dezelve even sterk doen zijn en meer doelmatig doen worden; daarbij wordt de linkerzijde van het hoofd des paards nog door de zware opgerolde longe van den veld-halster bezwaard. Van alle deze nadeelen overtuigd, heeft men dan ook bij de 2de brigade kavallerie deze zoo veel mogelijk willen voorkomen, en is bij dezelve gelast geworden, de longe niet meer aan den knoop des halsters maar langs de linkerzijde van den hals afhangende aan de zadellis te bevestigen, waardoor eén dier nadeelen werd weggenomen.

In geen onzer reglementen vindt men voor de ligte kavallerie de plaats aangewezen, waar de stalmuts bij het uitrukken in marsch-tenuue moet geborgen worden. Hoe ondoelmatig vervaardigd dit hoofd-tooisel ook wezen moge, mag men daaruit echter geenzins de gevolgtrekking afleiden, dat men die mag weglaten, en dit is ook bij alle regimenten ingezien geworden; de plaats waar de chefs verkieszen dat men de stalmuts plaatst, verschilt echter bij de meeste. Bij het eene wil men, dat dezelve boven den mantel op den kop van den zadel gelegd worde, bij het andere moet de ruiter haar op de borst onder den rok dragen. De plaats hiertoe bij het regiment ligte dragonders n°. 4 gekozen, komt ons het doelmatigst voor; bij hetzelfde is aan de linker binnen-voorzijde van den waltrap eenen zak genaaid, welke met een knoop wordt digtgemaakt en waarin de stalmuts geborgen wordt.

Hoe dit echter ook zij, in het laatste geval is door ieder, die zich daartoe bevoegd achte, het initiatief genomen, waarom zoude zulks dan ook in vele andere even nuttige opzigten niet eveneens kunnen plaats hebben?

Het doel van dit antwoord is geenzins het maken eener kritiek op de door den schrijver der invallende gedachten ontwikkelde denkbeelden; hetzelfde bestaat alleenlijk daarin: om aan te toonen, dat dezelve niets nieuws, maar reeds algemeen erkende daadzaken bevatten, en dat het ons voorkomt, dat een chef verscheidene voor het welzijn van de dienst werkelijk doelmatige verbeteringen kan invoeren, zelfs dan wanneer hij omtrent de goedkeuring zijner voorstellen in het onzekere wordt gelaten; te meer indien zulks zonder de minste schade voor de door den staat verstrekte goederen vergezeld gaat. Nimmer kan het hem ten kwade worden geduid, dat hij het welzijn van al wat onder zijne bevelen staat, behartigt, en in dien geest eenige afwijkingen van de reglementen maakt, daar men deze in vele opzigten eerder als een' leiddraad moet beschouwen, zonder zich tot eene bekrompene stipte opvolging derzelve verplicht te achten.

Kantonnement
Oirschot, April 1836.

Een geabonneerde
op den *Militairen Spectator*.

ERRATA.

Op bladzijde 227 van het voorgaande n°. 10, 1ste kolom, regel 16 van onderen, staat: landverhuizingen, lees: landverhuringen. Op dezelfde bladzijde, 2de kolom, regel 5 van boven, staat: dierbaar onderwerp, lees: dierbaar voorwerp. Op bladzijde 228, 1ste kolom, regel 13, staat: majoor *Buskens*, lees: *Buschkens*.

B I J L A G E XI,

Behoorende bij den Militairen Spectator, 4de Deel, n°. 11.

(Maand Mei, 1836.)

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD :

Bij de dienstdoende schutterij te Zutphen. Tot kapitein: de kap. Mr. VV. J. Swaving, van het 1ste bataillon. Tot 1sten luitenant: de 1ste luitenant Mr. F. J. Op ten Noort, van het 1ste bataillon. Tot 2de luitenants: de 2de luitenants M. D. J. van Löbensels en VV. Abbing, van het 3de bataillon, alle van de 1ste afdeeling mobiele Geldersche schutterij. Bij de dienstdoende schutt. te WWorkum. Tot 1sten luit. de 1ste luit. Mr. Petrus Adrianus Schik Viëtor, van het 1ste bataillon der 1ste afdeeling mobiele Vriessche schutterij. Bij het 24ste bataillon reserve schutterij. Tot majoor: de kapitein Mr. D. Th. Gevers, kommandant van het bataillon. Bij de 2de afdeeling mobiele Zuidhollandsche schutterij. Tot kapiteins: de 1ste luitenants Mr. D. R. Gevers Deijnoot en P. Baalde. Tot 1ste luitenants: de 2de luitenants P. E. van der Mandele, J. J. Roelants en G. Opzomer, alle van de afdeeling. Bij de 3de afdeeling mobiele Zuidhollandsche schutterij. Bij het 2de bataillon. Tot 2den luitenant: de 2de luitenant C. van Vollenhoven Jr., van de rustende schutterij in Zuidholland. Bij het regiment ligte dragonders n°. 5. Voor de functien van administrateur van kleeding en wapening. De adjudant onder-officier Kloekhorst, van de afdeeling kurassiers n°. 3.

VERPLAATSINGEN.

Bij de troepen dienstdoende in Oost-Indiën. De 2de luitenants P. Janssen en A. Bogner, beide van de 17de afdeeling infanterie. Bij de 8ste afdeeling infanterie. Bij het 1ste bataillon: de kapitein Breckpot, van het reserve bataillon. Bij het reserve bataillon, de kapitein Buusz, van het 4de bataillon, beide van de afdeeling. Bij de 13de afdeeling infanterie. Bij het depôt bataillon: de kapitein E. A. van Kesteren, van de 14de afdeeling infanterie.

EERVOL ONTSLAGEN.

De 1ste luitenant K. P. Matthes, van de 2de afdeeling mobiele Zuidhollandsche schutterij en tevens als 2de luitenant bij de stedelijke schutterij te Rotterdam. De 1ste luitenant P. Bies-terbos, van het 1ste bataillon der 1ste afdeeling Noord-Hollandsche schutterij. De 2de luitenant L. L. A. Kluppell, van de 2de afdeeling infanterie. De 1ste luitenant J. G. C. Meijer, van de 8ste afdeeling infanterie. De gepensioneerde kapitein VV. Heshusius, uit de functien van administrateur van kleeding en wapening bij het regiment ligte dragonders n°. 5. De

kolonel J. Le Bron de Vexela, van het Oost-Indisch leger, als kommandant der troepen in het 5de district van Zeeland en als bevelhebber der 1ste afdeeling mobiele Overijsselsche schutterij. De 2de luitenant J. G. Frappier, van het korps jagers van Cleerens. De majoor C. Muller, van de 7de afdeeling infanterie, doch thans kapitein met rang van majoor bij de garnizoens-troepen, als kommandant van het 3de bataillon, der 3de afdeeling Noord-Brabandsche mobiele schutterij. De kapitein J. F. Gilbert, van het 2de bataillon der 4de afdeeling mobiele Zuid-Hollandsche schutterij. De majoor J. Ahlbach, als kommandant van het 2de bataillon der afdeeling Zeeuwsche mobiele schutterij. De 1ste luitenant F. C. M van Outhoorn, van het regiment lanciers. De 1ste luitenant A. van Bosse en J. E. Slaghek, van de dienstdoende schutterij te Amsterdam en het 4de en 5de bataillon reserve schutterij. De gepensioneerde majoor titulair C. T. Bruijns, als kommandant van het huis van correctie te Hoorn. De 2de luitenant Mr. Johannes Sebastiaan van Naamen, van de dienstdoende schutterij te Amsterdam en het 3de bataillon reserve schutterij.

NON-ACTIVITEITS TRACTEMENT VERLEEND, AAN.

Den generaal majoor J. Post, kommanderende de 1ste brigade kavallerie te velde. Den kolonel H. Camerlingh, directeur der 3de fortificatie directie. Den 2de kapitein H. C. Clement, van het bataillon artillerie schutterij. Den 1ste luitenant J. H. Bonting, van het algemeen depôt der landmagt, n°. 33. Den kapitein H. G. Duurkoop, van de 5de afdeeling infanterie.

GEPENSIONEERD.

De luitenant kolonel H. L. Buschman, plaatselijke kommandant te Hellevoetsluis. De kapitein D. van Rooijen, tijdelijk plaatselijke kommandant te Alkmaar. De kapiteins J. Drulman, P. van Sloten, G. VV. Vos, F. N. Florence. De ritmeester der 2de klasse E. G. Lux. De ritmeester der 1ste klasse N. B. Verhoeven. De officier van gezondheid der 1ste klasse C. E. Bade. De 1ste luitenant VV. Conjaerts. De 1ste luitenant kwartiermeester P. Olivier. De 1ste luitenant J. A. Latour. De 2de luitenant B. Camerlink, allen op het tractement van non-activiteit. De ritmeester der 2de klasse A. Faust, van het regiment hussaren n°. 6.

OVERLEDEN.

De kapitein P. Reijnders, van de 8ste afdeeling infanterie. De kapitein P. Bissier, van het reserve bataillon der 9de afdeeling infanterie. De generaal majoor baron van Tengenagell; lid der militaire bonds-commissie te Frankfort.